

De weg naar werk is een hobbelig pad

Een onderzoek naar motieven en drijfveren van laagopgeleide vrouwen

Judith ter Berg, Yolanda Schothorst

november 2011

Inhoud

	Samenvatting en conclusies	1
1	Inleiding	9
1.1	Achtergronden	9
1.2	Opbouw van het rapport	10
1.3	Leeswijzer	10
2	Onderzoeksverantwoording	11
2.1	Opzet van het onderzoek	11
2.2	Uitvoering van het onderzoek	12
3	Het dagelijks leven	13
3.1	Bezigheden binnens- en buitenshuis	13
3.2	Sociale activiteiten	14
3.3	Wat doet ertoe in het leven	15
3.4	Rolmodellen	16
3.5	Persona's van vrouwen	17
4	De kijk op en beleving van werk	20
4.1	Werkhistorie	20
4.2	Motieven om te werken en de betekenis van werk	23
4.3	Drempels om te werken	25
4.4	Beeldvorming over niet-werkende vrouwen en werkende vrouwen	27
5	Kansen voor de zorgsector	29
5.1	Het beeld over werken in de zorg van buitenaf	29
5.2	Het beeld over werken in de zorg van binnenuit	30
5.3	Faciliterende voorwaarden	32
6	Een toekomst met werk?	34
6.1	Toekomstperspectief	34
6.2	Faciliterende voorwaarden	34
6.3	Inschatting kansen op de arbeidsmarkt	36
6.4	Het zoekgedrag	37
6.5	Behoeftte aan ondersteuning	38
6.6	Het beroep/belang van de samenleving	39
7	Het mediagebruik	40
7.1	Het gebruik van traditionele media	40
7.2	Het gebruik van social media	41
8	De schoolgaande meisjes	43
8.1	Bezigheden binnens- en buitenshuis	43
8.2	Wat doet ertoe in het leven	43
8.3	De kijk op en beleving van werk	44

8.4	Een toekomst met werk	45
8.5	Het zoekgedrag	47
8.6	Het mediagebruik	47
8.7	Beelden van een werkend bestaan	48
9	Communicatieadvies	50
9.1	De boodschap	50
9.1.1	Strategie voor communicatie gericht op cultuurverandering	50
9.1.2	Strategie voor communicatie gericht op 'meer vrouwen aan de slag'-trajecten	51
9.1.3	Onderscheid naar doelgroepen	52
9.1.4	Wel of niet inzetten rolmodellen	53
9.2	De in te zetten middelen	53
	Bijlagen	
1	Checklisten kwalitatief onderzoek	
2	Overzicht gesprekspartners kwalitatief onderzoek	
3	Geraadpleegde literatuur	

Samenvatting en conclusies

De arbeidsparticipatie van laagopgeleide vrouwen in Nederland blijft ver achter bij die van hoogopgeleide vrouwen. Er zijn ruim 1 miljoen laagopgeleide vrouwen tussen de 15 en 65 jaar die nu geen betaald werk verrichten en geen eigen inkomen hebben. De Directie Emancipatie van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) wil deze laagopgeleide vrouwen zonder werk motiveren stappen te zetten op weg naar betaald werk en/of een opleiding. Het ministerie tracht dit te bereiken door een cultuurverandering onder deze groep vrouwen (zie de Hoofdlijnenbrief Emancipatiebeleid/Actielijn 'Meer vrouwen aan de slag').

Door middel van een geëigende communicatiestrategie wil het ministerie niet-werkende vrouwen bereiken en 'beraken'. Hiervoor is inzicht nodig in hun drijfveren en motieven, zodat er een communicatieboodschap kan worden ontwikkeld die aansluit bij hun beleving.

Om dit inzicht te verkrijgen heeft Veldkamp een kwalitatief onderzoek uitgevoerd onder verschillende groepen werkende en niet-werkende vrouwen, waarbij de volgende doelstelling centraal heeft gestaan:

Hoe kunnen niet-werkende laagopgeleide vrouwen en meisjes het beste worden bereikt en bereikt teneinde hun motivatie om te gaan werken te vergroten?

Opzet en uitvoering van het onderzoek

Het onderzoek is in drie fasen uitgevoerd:

- Allereerst is recente onderzoeksliteratuur¹ geraadpleegd om meer toegespitste vraagstellingen te kunnen formuleren.
- Vervolgens zijn groepsdiscussies uitgevoerd met *werkende* vrouwen. Het belangrijkste doel van deze fase was te achterhalen welke argumenten voor hen een rol spelen in het werkzame bestaan, zodat we deze konden gebruiken voor de gesprekken met niet-werkende vrouwen.
- Daaropvolgend zijn groepsdiscussies met niet-werkende vrouwen en vrouwen werkzaam in de zorg uitgevoerd. Om na te gaan met welke beelden laagopgeleide vrouwen de arbeidsmarkt betreden, zijn groepsdiscussies gevoerd met schoolgaande meisjes.

Ondervraagd zijn allochtone en autochtone vrouwen van verschillende leeftijden, allen laagopgeleid (maximaal vmbo-t). De discussies zijn gevoerd in de regio's Amsterdam en Amersfoort in de periode van 28 april tot en met 7 juni 2011. In totaal hebben 60 vrouwen en meisjes aan het kwalitatieve onderzoek deelgenomen.

¹ De literatuurlijst is opgenomen in bijlage 3 van het rapport

Bevindingen

Over welke vrouwen hebben we het?

De laagopgeleide vrouwen in dit onderzoek zijn niet als één type vrouw te definiëren. Een korte kennismaking met de wijze waarop zij tegenover werk staan:

- *Werkende vrouwen*: werken geeft hen een sterker zelfbewustzijn, biedt onafhankelijkheid, geeft een gevoel van erbij horen. Werken in combinatie met de zorg voor kinderen vraagt inspanning en regel, maar het lukt wel; stoppen is geen optie. Je bent een voorbeeld voor je kinderen als werkende moeder. En: er zijn niet veel gezinnen die het op één inkomen redden en als alleenstaande moeder is de financiële noodzaak extra aanwezig.
- *Werkneemsters in de zorg*: ze hebben hart voor hun werk, dankbaarheid van de patiënt is een groot goed, maar hun werkplezier staat onder druk door efficiencyvergroting en personeelstekort. Het beeld van de buitenwacht is dat het mooi maar zwaar werk is. Jonge meisjes missen in hun ogen vaak de gewenste attitude. Een beperkende factor: voor vrijwel alle werkzaamheden in de zorg is tegenwoordig een diploma nodig. Het is hun wens dat er meer rekening wordt gehouden met opgedane levens-/werkervaring.
- *Niet-werkende vrouwen*: de meesten hebben wel een werkhistorie, maar ze zijn gestopt toen er kinderen kwamen of door gezondheidsproblemen. Ze zijn vaak wel actief als vrijwilligster of mantelzorgster. Thuis zijn voor de kinderen vinden ze belangrijk. Jonge vrouwen missen het werkend bestaan meer dan oudere vrouwen; zij koppelen het niet-werken meer aan externe factoren zoals gebrekkige kinderopvang. Oudere vrouwen kennen meer emotionele drempels ten aanzien van werk. Ondanks één kostwinnerinkomen wordt geen financiële noodzaak tot werken gevoeld.
- *Allochtone vrouwen*: met name Turkse en Marokkaanse vrouwen hebben te maken met traditionele opvattingen over de rolverdeling tussen vrouwen en mannen. Een verdere beperking waarmee ze zich geconfronteerd zien: niet alle banen staan open voor vrouwen met een hoofddoek. Oudere allochtone vrouwen hebben vaak een grote leeftijdsspreiding van kinderen wat zorgt voor een lange niet-werkzame fase; ze willen er zijn voor de kinderen, en hebben weinig of geen opleiding gevolgd. Oudere werkzame vrouwen zijn vaak via vrijwilligerswerk aan een betaalde baan gekomen. Surinaamse vrouwen staan veel meer op hun financiële onafhankelijkheid.
- *Schoolgaande meisjes*: zien zichzelf later allemaal aan het werk, dat hoort erbij en geeft onafhankelijkheid. Ze onderstrepen het belang van een diploma voor hun toekomst. Kiezen voor de juiste opleiding is echter moeilijk op jonge leeftijd. Werken én kinderen is vanzelfsprekend, maar nog een ver-van-mijn-bedshow. Ze hebben soms een onrealistisch beeld van de eigen mogelijkheden; jeugdige optimisme? Allochtone meisjes lijken iets serieuzer met hun toekomst bezig.

Wat vinden vrouwen belangrijk?

Alle laagopgeleide vrouwen vinden het belangrijk om op een goede manier met familie of andere mensen in de naaste omgeving om te gaan. Ze nemen daarbij vooral hun moeder of andere vrouwelijke familieleden tot voorbeeld. Verbindend thema daarbij is de kracht waarmee deze rolmodellen problemen in het leven het hoofd bieden. Bij degenen met kinderen staan de verzorging, opvoeding en begeleiding van de kinderen centraal, daaraan wordt veel ondergeschikt gemaakt. De vrouwen hechten verder veel waarde aan het afronden van taken en bezigheden

(of dat nou in het kader van huishoudelijk werk, vrijwilligerswerk, een betaalde baan of huiswerk is) en aan een harmonieus verloop van de dag, met prettige sociale contacten. De niet-werkende vrouwen passen zich meer of minder bewust aan aan de agenda van hun sociale omgeving, zij geven relatief weinig zelf sturing aan hun leven.

De motieven om te werken: wat levert het op

Het werkend bestaan blijkt de werkende vrouwen naast een salaris zeer veel op te leveren en betekenisvol te zijn in hun leven. De volgende betekenissen worden aan werken toegedicht:

- zelfbewustzijn;
- voldoening, trots op jezelf;
- onafhankelijkheid;
- financiële zelfstandigheid; jezelf kunnen onderhouden;
- sociale contacten;
- extra financiële ruimte;
- plezier (combinatie inhoud werk plus sfeer);
- tijdinfilling (structuur in de dag);
- het hoort bij het leven, is een vanzelfsprekendheid;
- goed voor het geestelijk welbevinden (je voelt je nuttig, gewenst, levert een bijdrage);
- erbij horen;
- voorbeeld kunnen zijn voor je kinderen.

Deze motieven worden grotendeels door de niet-werkende vrouwen herkend en erkend. Maar werkende vrouwen staan volgens de niet-werkende vrouwen onder grotere tijdsdruk en hebben minder tijd voor gezin, familie en vrienden. En dat is strijdig met de waarde die niet-werkende vrouwen daaraan hechten. Een deel van de niet-werkende vrouwen is tevreden over de gemaakte keuze. Ze kunnen of willen de zorg voor kinderen niet combineren met een werkend bestaan, ervaren geen financiële noodzaak, kunnen de tering naar de nering zetten. Bovendien voelt een deel zich ook zonder arbeidsparticipatie een volwaardig lid van de samenleving, bijvoorbeeld door je kinderen goed op te voeden, mantelzorger te zijn of vrijwilligerswerk te doen. Het argument dat je door te werken een bijdrage levert aan de samenleving gaat voor hen niet op. Dit argument is ook strijdig met de perceptie van hun kansen op de arbeidsmarkt.

De drempels om (weer) aan het werk te gaan en aan het werk te blijven

De niet-werkende vrouwen ervaren de nodige drempels om (weer) aan het werk te gaan. Welke drempels komen ze tegen?

- gezondheidsredenen;
- er wordt geen financiële noodzaak gevoeld;
- emotionele drempels;
- er willen zijn voor de kinderen, traditionele opvattingen over taakverdeling;
- angst voor dubbele belasting: werk én huishouden/kinderen;
- belijden van het geloof: hoofddoek;
- praktische drempels: kinderopvang;
- slechte positie op de arbeidsmarkt;
- geen opleiding willen/kunnen volgen.

Werken in de zorg: een aantrekkelijke optie of niet?

Degenen die nu in de zorg werkzaam zijn, kenmerken zich door een sociale en hulpvaardige instelling, een instelling die volgens hen een noodzakelijke voorwaarde is om in de zorg te kunnen werken. Werken in de zorg heeft volgens hen zowel positieve als negatieve kanten, waarbij de positieve kanten de doorslag geven. Positieve aspecten van het werk zijn vooral gelegen in meer sociale aspecten zoals de dankbaarheid van patiënten, het kunnen bieden van een luisterend oor, verlichten van eenzaamheid, mensen verder kunnen helpen en leuke collega's en meer vakinhoudelijke aspecten zoals zelfstandigheid en verantwoordelijkheid van het werk, de mogelijkheid tot flexibele werktijden. Negatieve aspecten die worden genoemd hebben vooral te maken met hoge werkdruk en stress op het werk, waardoor er onvoldoende tijd is voor patiënten. Bijkomend wordt gemeld dat er weinig waardering is voor het werk door de buitenwacht.

Veel nu niet-werkende vrouwen kennen de zorg uit eigen ervaring of uit de verhalen van anderen. Werken in de zorg wordt vaak als 'zwaar' (psychisch en fysiek) aangemerkt en er staat weinig maatschappelijke waardering tegenover. De zorg heeft ook positieve kanten: je wordt gewaardeerd door de patiënten, er zijn flexibele werktijden en het betaalt relatief goed. Met andere woorden: de niet-werkende vrouwen benoemen deels dezelfde aspecten als de in de zorg werkzame ervaringsdeskundigen, maar bij de niet-werkende vrouwen overheersen de negatieve associaties.

Het dreigende personeelstekort in de zorg wordt door zowel de niet-werkende als werkende vrouwen naar voren gebracht, maar beide groepen vrouwen zien zichzelf niet als degenen die dit tekort gaan oplossen. Dit heeft bij de niet-werkende vrouwen mede te maken met hun inschatting van het type functies dat voor hen, met hun lage opleiding, voorhanden is: schoonmaakwerk en keukenwerk. Voor de meer interessante functies hebben zij niet de benodigde diploma's en zij zien er tegenop om een noodzakelijke opleiding te gaan volgen. De werkende vrouwen vinden het salaris en de arbeidsvoorwaarden niet van dien aard dat uitbreiding van uren wenselijk is.

Toekomstperspectief niet-werkende vrouwen: voorwaarden

De nu niet-werkende vrouwen zien dat er naarmate de kinderen groter worden, meer tijd beschikbaar komt om te gaan werken. Sommige vrouwen vullen deze ruimte in hun agenda in door op kleinkinderen te gaan passen, maar voor de meeste andere vrouwen zou werken een manier kunnen zijn om onder de mensen te blijven komen. Een aantal van hen geeft aan niet van plan te zijn om te gaan werken als de financiële noodzaak er niet is; voor hen wegen de inspanningen niet op tegen de opbrengsten. Met name de oudere vrouwen die al langer uit het arbeidsproces zijn, hebben de nodige huiver om zich weer aan te bieden op de arbeidsmarkt. De vrouwen schatten hun positie op de arbeidsmarkt door het ontbreken van de juiste diploma's unaniem somber in. Zij horen en ervaren dat je op hun beroepsniveau al snel te oud bent voor werkgevers. Ook de werkende vrouwen achten de eigen positie op de arbeidsmarkt kwetsbaar en zijn bang niet gemakkelijk werk te vinden als ze ontslagen zouden worden. Veel vrouwen stimuleren hun kinderen dan ook om hun opleiding vooral af te maken en daarmee te voorkomen dat ze in een vergelijkbare positie terechtkomen.

De schoolgaande meisjes schatten hun beroepsperspectieven vrij optimistisch in, ze hebben een hoog aspiratieniveau voor wat betreft de gewenste baan. Huishouden en inkomen zijn de

gezamenlijke verantwoordelijkheid van man en vrouw; ze zijn dan ook zeker van plan te blijven werken als er kinderen komen. De gevolgen van het eventueel niet kunnen realiseren van deze voornemens staan op dit moment nog niet op hun netvlies.

Voor de niet-werkende vrouwen met kinderen moet de ideale baan gecombineerd kunnen worden met de zorg voor de kinderen. Maar ook de niet-werkende vrouwen zonder kinderen hebben zo hun voorwaarden. In het algemeen zijn de volgende voorwaarden geformuleerd ten aanzien van betaald werk:

- onder schooltijd kunnen werken;
- vrij kunnen zijn in de schoolvakanties;
- parttime kunnen werken;
- thuis kunnen blijven indien een kind ziek is;
- betaalbare kinderopvang;
- andere houding werkgevers ten opzichte van hun vaardigheden;
- een voldoende honorering;
- niet meer dan 32 – 36 uur (vrouwen zonder jonge kinderen).

Er wordt aan toegevoegd dat ze een status willen krijgen die recht doet aan de opgedane levenservaring en dat ze graag werk willen met leuke collega's.

Bij de reguliere kinderopvang speelt een probleem: deze staat niet altijd goed bekend bij de niet-werkende vrouwen. Zij hebben er moeite mee om de opvang aan buitenstaanders over te laten, prefereren informele opvang via de eigen sociale omgeving en nemen daarom liever het hiermee gepaard gaande regelwerk voor hun rekening.

In de gesprekken met de vrouwen die nu in de zorg werken, worden de volgende voorwaarden benoemd om meer vrouwen voor de zorg te interesseren:

- betere salariëring;
- stageplaatsen aanbieden met een behoorlijke vergoeding;
- baangarantie bieden bij goed functioneren in stage;
- passende werktijden bieden;
- kinderopvang regelen;
- niet alleen kijken naar (het ontbrekende) diploma, maar ook naar werkervaring en buiten het werk opgedane levenservaring.

Op zoek naar een baan: eigen acties en gewenste ondersteuning

De vrouwen noemen verschillende manieren om werk te zoeken. Waar de jongere vrouwen internet, vacaturesites en uitzendbureaus noemen, benadrukken de oudere vrouwen het inschakelen van het eigen netwerk. Dit heeft mede als voordeel dat je je dan beter kunt presenteren dan via een gewone sollicitatie. Want veel vrouwen zien tegen het solliciteren op, zijn bang dat ze zich niet goed presenteren, dat ze bij de verkeerde werkgevers solliciteren en dat ze de juiste vaardigheden niet blijken te hebben. Dit laatste maakt dat vrouwen soms teruggaan naar het werk dat ze vroeger hebben gedaan, daarover voelen ze zich wel zeker. Sommige wat jongere vrouwen willen hun kansen op de arbeidsmarkt vergroten door eerst een opleiding te volgen. De vrouwen zien verder wel wat in het bieden van stages of het uitbreiden van vrijwilli-

gerswerk om ervaring op te doen. Daar hoort dan wel een vergoeding tegenover te staan, want zij zijn niet geporteerd van werken zonder verdiensten.

Ondersteuning bij de zoektocht naar werk is welkom, maar moet wel realistisch aansluiten bij de wensen en vaardigheden van de werkzoekende. De ervaringen met bijvoorbeeld een jobcoach zijn niet onverdeeld positief en van negatieve ervaringen bij sollicitaties gaat een ontmoedigende werking uit. Het idee van een 'buddy' uit de eigen omgeving wordt goed ontvangen, dit geeft vrouwen een vertrouwd gevoel.

Communicatie

Op welke wijze kan de communicatie het beste worden ingericht?

Een *cultuurverandering* kan alleen worden bewerkstelligd door in de communicatie zoveel mogelijk aansluiting te zoeken bij de belevingswereld, overtuigingen en 'vooroordelen' van de doelgroep. In de communicatie dienen de volgende elementen aan bod te komen:

- het sociale element: werken levert sociale contacten op;
- het onafhankelijkheidselement: door te werken zijn vrouwen (financieel) onafhankelijk;
- het tevredenheidselement: werken biedt vrouwen voldoening;
- het versterkingselement: moeders en huisvrouwen hebben voor werkgevers relevante kwaliteiten;
- het opleidingselement: de gewenste kwalificaties zijn via een aanvullende cursus te vergaaren.

Het lijkt niet aan te bevelen om te communiceren via een landelijke campagne, aangezien juist voor de groep laagopgeleide niet-werkende vrouwen geldt dat daadwerkelijke ondersteuning bij de zoektocht naar werk van belang is om de stap (terug) te zetten naar betaald werk.

Bij de strategie gericht op *'meer vrouwen aan de slag'-trajecten* (zie ook de Hoofdlijnenbrief Emancipatiebeleid) is het de bedoeling om via lokale events vrouwen te interesseren en te activeren. De boodschap om de vrouwen te bereiken zal de volgende elementen moeten bevatten:

- het proces houdt een verkenning van de mogelijkheden naar betaald werk in;
- de ondersteuning is persoonlijk en op maat;
- het proces verloopt stapsgewijs;
- de toon is uitnodigend en enthousiasmerend;
- de trajecten zijn 'haalbaar' en niet 'highbrow';
- de begeleiding vindt plaats door een ervaringsdeskundige;
- het gaat niet direct om een vaste baan, maar om snuffelstages/vrijwilligerswerk;
- eventuele cursussen/opleidingen zijn kortdurend.

Op welke manier kunnen de vrouwen met deze communicatie worden bereikt? Uitgangspunt bij de keuze van de kanalen moet een makkelijke bereikbaarheid en toegankelijkheid zijn zonder dat daar voor de vrouwen (extra) kosten tegenover staan. Geschikte media zijn dan huis-aan-huis-kranten, brievenbusreclame, gratis verspreide tijdschriften, lokale/regionale televisiezenders, buitenreclame en internet en met name voor de jongere vrouwen sociale media.

Geschikte plaatsen/organisaties om vrouwen te bereiken zijn dan onder meer de huisarts, buurthuis (voor allochtone vrouwen: theesalon), moskee, school, sportschool/sportinitiatieven en maatschappelijk werk.

Conclusies

Alles overziend kunnen we de volgende conclusies trekken uit het onderzoek:

- Vrouwen – zowel werkende als niet-werkende vrouwen – vinden werk betekenisvol: het levert hen onder meer zelfbewustzijn, voldoening, contacten met anderen, financiële onafhankelijkheid, plezier en tijdinvulling op. Ook vervul je met werk een voorbeeldfunctie voor je kinderen.
- De vrouwen zijn gevoelig voor het welbevinden van hun familie of andere mensen in hun omgeving. Als er kinderen zijn, vormt de tijd die nodig is voor verzorging, begeleiding en opvoeding een sterk argument om niet te werken. Dat weegt voor sommigen niet op tegen eventueel financieel gewin. Vrouwen die al langere tijd uit het arbeidsproces zijn, blijken bovendien een hoge drempel te ervaren bij een eventuele terugkeer op de arbeidsmarkt.
- De laagopgeleide vrouwen dichten zichzelf een kwetsbare positie op de arbeidsmarkt toe onder meer vanwege hun lage opleiding, hun leeftijd, de inschatting dat werkgevers niet op hen zitten te wachten. Dit maakt de stap voor nu niet-werkende vrouwen om op zoek te gaan naar betaald werk des te groter.
- Hiertegenover staat dat vrijwel alle niet-werkende vrouwen een werkzaam verleden hebben en ze veelal goede herinneringen hebben aan de werkzame periode. Werken wordt door hen namelijk in verband gebracht met zelfbewustzijn, trots zijn op jezelf, (financiële) onafhankelijkheid, voldoening en een gunstig effect op het geestelijk welbevinden.
- De gezondheidszorg wordt een tamelijk aantrekkelijke sector gevonden om in te werken. Maar om er daadwerkelijk te werken is volgens de vrouwen wel een sociale en hulpvaardige instelling nodig. Er zijn ook signalen van een negatief imago van de gezondheidszorgsector onder niet-werkende vrouwen, zoals een hoge werkdruk en weinig maatschappelijke waardering. Desondanks wordt aangegeven dat deze sector ook veel positiefs te bieden heeft, gelegen in sociale aspecten zoals de waardering van patiënten en de hulp die je kunt bieden aan mensen.
- Het kunnen combineren van werk en zorgtaken is een belangrijke voorwaarde voor vrouwen om de stap naar werk te overwegen: betaalbare, kwalitatief goede kinderopvang, part-time werkverband en kunnen werken onder schooltijden zijn hierin belangrijk. Ook willen ze graag worden gewaardeerd om hun opgedane levenservaring.
- Een eventuele zoektocht naar werk gaat niet zonder slag of stoot, want er wordt danig opgezien tegen de inspanningen en kwalificaties die dit vereist. Begeleiding hierbij wordt op prijs gesteld.

Aanbevelingen

- Om laagopgeleide niet-werkende vrouwen te motiveren de stap naar werk te zetten, zal een communicatiebeleid moeten worden uitgezet dat dicht op de belevingswereld van vrouwen

zit. Dit wil zeggen in daadwerkelijke fysieke nabijheid en in een realistisch, in de tijd dichtbij gelegen perspectief.

- In de communicatie raden wij aan in te gaan op de positieve elementen die vrouwen zelf koppelen aan betaald werk zoals het sociale aspect, de tevredenheid, de onafhankelijkheid en het versterkingselement van werk.
- Communiceren over positieve aspecten van werk zonder ondersteuning met daadwerkelijke vacatures of begeleiding bij de zoektocht naar werk is echter weinig vruchtbaar. Communicatie en uitvoering van beleid dienen hand in hand te gaan.

Het project 'Eigen Kracht' dat is gestart in het najaar heeft de potentie in zich om vrouwen op een laagdrempelige manier stappen te laten zetten richting een toekomst met betaald werk omdat het project lokaal wordt ingestoken met een toegankelijke opzet.

1 Inleiding

1.1 Achtergronden

Op verzoek van de Directie Emancipatie van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) heeft Veldkamp in het voorjaar van 2011 een kwalitatief onderzoek uitgevoerd onder verschillende groepen laagopgeleide vrouwen.

De arbeidsparticipatie van laagopgeleide vrouwen in Nederland blijft ver achter bij die van hoogopgeleide vrouwen. Er zijn ruim 1 miljoen laagopgeleide vrouwen tussen de 15 en 65 jaar die nu geen betaald werk verrichten.¹ Een deel van deze groep vrouwen wil wel aan het werk. Uit de Enquête Beroepsbevolking van het CBS blijkt dat 15% van de niet-werkende laagopgeleide vrouwen wel wil én kan werken, 85% geeft dus aan dit niet te kunnen of willen doen. Welke redenen geven zij hiervoor aan? Ziekte, arbeidsongeschiktheid en/of gezondheidsproblemen zijn de belangrijkste reden voor hen om niet te werken (bijna een derde), gevolgd door het volgen van een opleiding (18%), hoge leeftijd/(pre-)pensioen (13%) en zorg voor gezin/huishouden (11%).²

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) wil de groep laagopgeleide vrouwen zonder werk motiveren om de stap te zetten naar betaald werk en/of een opleiding. Het ministerie tracht dit te bereiken via een cultuurverandering en het opzetten van trajecten waarmee vrouwen daadwerkelijk stappen richting betaald werk gaan zetten (zie de Hoofdlijnenbrief Emancipatiebeleid/Actielijn 'Meer vrouwen aan de slag').³

Door middel van een communicatiestrategie wil het ministerie vrouwen op een geëigende manier aanspreken, zodanig dat aan de beleidsdoelstellingen voor wat betreft de cultuurverandering en een vergrote participatie kan worden voldaan. Hiervoor is inzicht nodig in hun drijfveren en motieven, zodanig dat er een communicatieboodschap kan worden ontwikkeld die aansluit bij hun beleving. Om dit inzicht te verkrijgen heeft Veldkamp een kwalitatief onderzoek uitgevoerd onder verschillende groepen werkende en niet-werkende (laag)opgeleide vrouwen.

De volgende doelstelling heeft centraal gestaan in dit onderzoek:

Hoe kunnen niet-werkende laagopgeleide vrouwen en meisjes het beste bereikt en beraakt worden teneinde hun motivatie om te gaan werken te vergroten?

¹ Volgens de CBS-definitie behoort een vrouw die niet of minder dan 12 uur per week werkt tot de groep niet-werkende vrouwen.

² Bron: Ommeren, van, M. (2011) Je weet wat je hebt, maar niet wat je krijgt. Laagopgeleide vrouwen aan het werk. Research voor Beleid, onderzoek in opdracht van het ministerie van OCW

³ Tweede Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaar 2010-2011, 27 017 nr. 74

1.2 Opbouw van het rapport

Dit rapport beschrijft de resultaten van elf (mini-)groepsdiscussies die in april, mei en juni 2011 hebben plaatsgevonden.

Hoofdstuk 2 geeft een verantwoording van de opzet en de uitvoering van het onderzoek. In hoofdstuk 3 wordt het dagelijks leven van de vrouwen geschetst en eindigen we met persona's van de verschillende groepen. In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op de werkhistorie van vrouwen evenals hun motieven en drempels om betaald werk te verrichten. Hoofdstuk 5 bevat de specifieke bevindingen voor de zorgsector. In hoofdstuk 6 is aandacht voor de mogelijke zoektocht naar werk, hoe vrouwen de eigen kansen inschatten op de arbeidsmarkt, welke paden ze dan bewandelen en welke voorwaarden hun hierin een helpende hand kunnen bieden. Het media-gebruik van vrouwen komt in hoofdstuk 7 aan bod. In hoofdstuk 8 besteden we aandacht aan de doelgroep meisjes. Hoofdstuk 9 geeft de implicaties van de bevindingen weer voor de te voeren communicatiestrategie.

1.3 Leeswijzer

Kwalitatief onderzoek stelt ons in staat inzicht te verkrijgen in opvattingen van mensen en de achterliggende verklaringen daarvan. Deze vorm van onderzoek is open en exploratief en gaat uit van wat de respondenten zelf ter sprake brengen. Bij kwalitatief onderzoek gaat het om het beschrijven van de diversiteit aan opvattingen en niet om de frequentie waarmee bepaalde uitspraken worden gedaan. Opgenomen citaten dienen ter illustratie; de citaten van respondenten zijn cursief en door dubbele aanhalingstekens aangegeven.

In dit rapport worden de bevindingen voor alle groepen vrouwen tezamen beschreven. Daar waar onderscheid is tussen bijvoorbeeld de werkende en niet-werkende vrouwen, leeftijd of etniciteit zullen we dit apart beschrijven. Voor de goede orde: als we het in dit rapport hebben over allochtone vrouwen bedoelen we hiermee met name de Turkse en Marokkaanse vrouwen. De Surinaamse vrouwen zijn zodanig vergelijkbaar met autochtone vrouwen dat we hen bij hoge uitzondering apart benoemen.

De resultaten uit dit kwalitatieve onderzoek zijn niet generaliseerbaar naar de ondervraagde groepen als geheel. Bij kwalitatief onderzoek moet altijd rekening worden gehouden met toevallige bevindingen als gevolg van de groepssamenstelling. Wel geven ze een beeld van hoe in de betreffende groepen over de onderscheiden thema's wordt gedacht.

2 Onderzoeksverantwoording

2.1 Opzet van het onderzoek

Er is voor dit onderzoek een aantal subdoelgroepen onderscheiden, namelijk:

1. werkende vrouwen;
2. niet-werkende vrouwen;
3. schoolgaande vrouwen, 15–20 jaar;
4. vrouwen werkzaam in de zorg.

Bij de eerste drie subgroepen is verder een onderscheid gemaakt naar etniciteit; er zijn groeps-gesprekken gevoerd met autochtone en met allochtone vrouwen (Turks, Marokkaans, Surinaams/Antilliaans). Ook is een onderverdeling in leeftijd gehanteerd (21–40 jaar en 41–55 jaar). Dit om te zien in hoeverre etniciteit en leeftijd van invloed zijn op de houding van vrouwen ten aanzien van werk en de eventuele gevolgen hiervan voor communicatie.

De groep vrouwen werkzaam in de zorg is in het onderzoek betrokken omdat inzicht in drijfveren en motieven van vrouwen werkzaam in de zorg relevant zijn vanuit de te verwachten tekorten in deze sector. Teneinde enige regionale spreiding te realiseren is het onderzoek op twee plaatsen uitgevoerd, namelijk Amsterdam en Amersfoort. Aldus zijn we gekomen tot het volgende steekproefdesign:

vijf groepen werkende vrouwen:

- autochtone vrouwen 21–40 jaar, Amersfoort;
- allochtone vrouwen 21–40 jaar, Amsterdam;
- autochtone vrouwen 41–55 jaar, Amersfoort;
- allochtone vrouwen 41–55 jaar, Amsterdam;
- vrouwen werkzaam in de zorg, 21–55 jaar, Amsterdam.

vier groepen niet-werkende vrouwen:

- autochtone vrouwen 21–40 jaar, Amersfoort;
- allochtone vrouwen 21–40 jaar, Amsterdam;
- autochtone vrouwen 41–55 jaar, Amersfoort;
- allochtone vrouwen 41–55 jaar, Amsterdam.

twee groepen schoolgaande vrouwen:

- autochtone vrouwen 15–20 jaar, Amsterdam;
- allochtone vrouwen 15–20 jaar, Amsterdam.

Per groep zijn zes vrouwen uitgenodigd. Voor de groep vrouwen werkzaam in de zorg is een groepsgrootte van acht vrouwen aangehouden.

Voor alle vrouwen is een laag opleidingsniveau aangehouden, dit wil zeggen maximaal vmbo-t. Verder zijn de niet-werkende vrouwen aanvullend gescreend om te voorkomen dat die vrouwen die echt niet willen of kunnen (volledig arbeidsongeschikt bijvoorbeeld) werken in het onderzoek participeren. Dat is onder andere gebeurd aan de hand van vier stellingen (ik vind het leuk om evenementen te bezoeken, het hebben van een baan bij een baas/werkgever lijkt me soms wel aantrekkelijk, ik probeer graag nieuwe recepten uit, ik ben het liefste thuis).

Daarnaast is bij hen de inkomenssituatie vastgesteld (WW, WIA/WAO, bijstand, geen inkomen). Voor de schoolgaande vrouwen is het maximum opleidingsniveau op mbo2 gesteld, aangezien tegenwoordig de verplichting bestaat een startkwalificatie op dit niveau te bereiken.

2.2 Uitvoering van het onderzoek

Het onderzoek heeft een gefaseerde uitvoering gekend:

1. *Deskresearch*
Allereerst is recente onderzoeksliteratuur geraadpleegd ter voorbereiding op het onderzoek. Op deze wijze hebben we al beschikbare informatie kunnen gebruiken om meer toegespits- te vragen op te stellen voor dit onderzoek.
2. *Groepsgesprekken met werkende vrouwen*
Vervolgens zijn de groepsgesprekken met werkende vrouwen uitgevoerd. Door eerst de gesprekken met hen te voeren, hebben we hun ervaringen kunnen gebruiken als input voor de gesprekken met de niet-werkende vrouwen. Op basis van de eerste resultaten van de gesprekken met werkende vrouwen zijn tevens al eerste slogans en boodschappen ontwikkeld en voorgelegd aan de groepen niet-werkende vrouwen.
3. *Groepsgesprekken met niet-werkende vrouwen, schoolgaande vrouwen en vrouwen werkzaam in de zorg.*
Vervolgens zijn de groepsgesprekken met de niet-werkende vrouwen gedaan, gevolgd door de gesprekken met schoolgaande vrouwen en het groepsgesprek met vrouwen werkzaam in de zorg.

Alle gesprekken zijn gevoerd aan de hand van checklisten die in overleg met de opdrachtgever zijn opgesteld. Voor elke groep is een aparte checklist opgesteld (zie bijlage 1), waarin op hun specifieke situatie is ingegaan. De gesprekken duurden anderhalf uur, het gesprek met werkneemsters in de zorg nam twee uur in beslag.

Twee professionele selectiebureaus hebben respondenten geselecteerd. Alle respondenten hebben als dank voor hun medewerking een passende vergoeding ontvangen. Uiteindelijk hebben 49 vrouwen en 11 meisjes hun medewerking verleend; de lijst met gesprekspartners is terug te vinden in bijlage 2.

De gesprekken zijn gevoerd in de periode van 28 april tot en met 7 juni 2011. De groepsgesprekken zijn gevoerd op ons kantoor in Amsterdam en in een vergaderruimte in Amersfoort. Geïnteresseerden van de zijde van de opdrachtgever hebben het veldwerk in een andere ruimte simultaan gevolgd via een gesloten tv-circuit. De rapportage is opgesteld op basis van de uitgewerkte gespreksprotocollen.

3 Het dagelijks leven

In dit hoofdstuk geven we een inkijkje in het dagelijks leven van de vrouwen, welke zaken leidend zijn in hun leven en wie zij als rolmodellen zien. We besluiten het hoofdstuk met de weergave van een aantal persona's, die symbool staan voor de verschillende type vrouwen die in het onderzoek voorkomen.

3.1 Bezigheden binnens- en buitenshuis

Wat is bepalend voor het dagritme van de vrouwen? Een aantal factoren is van invloed op de dagindeling:

- het al dan niet hebben van jonge schoolgaande kinderen;
- het al dan niet hebben van een werkende partner;
- zelf werkzaam zijn;
- verplichtingen hebben in de vorm van vrijwilligerswerk of mantelzorg;
- vaste afspraken buitenshuis voor sport;
- het volgen van een opleiding.

De gezinssituatie blijkt van grote invloed te zijn. In alle groepen is het hebben van jonge of schoolgaande kinderen maatgevend voor het tijdstip waarop de dag begint. Want de kinderen moeten naar school of naar het kinderdagverblijf of zijn gewoon vroeg wakker. Een werkende partner zorgt eveneens voor een vroeg ochtendritueel.

“Ik sta op, meestal op tijd, dan breng ik Daniëlle naar school, mijn jongste, mijn oudste kan dat niet waarden. Dan kom ik thuis, ga ik naar huis om te eten, doe ik mijn eigen huis, dan Daniëlle ophalen.” (42 jaar, autochtoon, niet-werkend)

“Ik sta 's ochtends op, naar beneden, koffiemachine aan, sta altijd op voor mijn man. Hij neemt zijn brood zelf mee, kantine eten niet bevorderlijk voor uitdijen, samen kopje koffie, gaat hij weg, loop ik naar zolder, was in wasmachine, werk ik dat weg, strijken, doe ik elke dag, nooit stapels goed. Wordt dochter wakker, en dan dingetjes in het huis. Douchen rond een uur of 11, boodschapjes doen, en dan ligt het aan het weer, naar park, of speeltuin of naar mijn zusje, twee neefjes en nichtjes. Ja, heel rustig leven eigenlijk. Wat me goed bevalt.” (35 jaar, autochtoon, niet-werkend)

De allochtone vrouwen in dit onderzoek hebben vaker meer kinderen dan de autochtone vrouwen. Bovendien zijn de leeftijden van de kinderen vaak meer gespreid: we horen dat ze moeder zijn van reeds op zichzelf wonende kinderen, van kinderen op het voortgezet onderwijs en primair onderwijs en van nog niet schoolgaande kinderen.

Hebben de niet-werkende vrouwen na het naar school brengen van de kinderen vaak nog de zorg voor een peuter of kleuter, de werkende vrouwen zijn dan op weg naar hun werk. Voor de eerste groep begint dan over het algemeen de dagelijkse routine van het aan kant krijgen van het huis, het doen van de boodschappen, tussen de middag ophalen van de kinderen en weer naar school brengen. In de loop van de middag worden de kinderen weer opgehaald en worden er voorbereidingen getroffen voor het avondeten. Sommigen geven aan hun kinderen te helpen bij het maken van huiswerk. De zorg voor de kinderen wordt door de niet-werkende vrouwen als een belangrijke en tijdsintensieve invulling van de dag ervaren.

De werkende moeders halen na het beëindigen van het werk hun kind op van de opvang of van school en beginnen daarna aan de vereiste huishoudelijke besommingen. De betrokken vrouwen hebben vaak banen met een behoorlijk tijdsbeslag; het aantal uren varieert van 16 tot 40 uur, waarbij de nadruk ligt op dienstverbanden rond de 30 uur. Zeker degenen die als alleenstaand moeder de verantwoordelijkheid hebben voor hun kinderen maken melding van zeer drukbezette dagen met weinig rek in de planning. Maar ook degenen met een partner blijken veelal de hoofdrol te spelen in huishoudelijke taken zoals het verzorgen van het avondeten.

Vrijwilligerswerk

Sommige vrouwen en dan met name de niet-werkende vrouwen doen vrijwilligerswerk als vast onderdeel van hun dag-weekritme. Er is een behoorlijke variatie in de vrijwilligersactiviteiten. Nogal wat moeders noemen het meehelpen op school of als overblijf-/voorleesmoeder als terugkerende activiteit, anderen hebben het over betrokkenheid bij een patiëntenvereniging, een vast dagdeel begeleiding op een hospice. De allochtone vrouwen noemen enkele specifieke activiteiten zoals het actief zijn in of voor de moskee, het organiseren van een theesalon voor allochtone vrouwen met daaraan gekoppeld het behandelen van een thema, het geven van computerles aan allochtone vrouwen.

3.2 Sociale activiteiten

Voor vrijwel alle vrouwen is er een duidelijk verschil tussen de *dagelijkse verplichtingen* zoals werk, het draaiende houden van het huishouden, het verzorgen van de kinderen, het naar school gaan, het doen van vrijwilligerswerk en *de invulling van de vrije tijd*.

De vrije tijd speelt zich voor de niet-werkende vrouwen op meer verschillende momenten in de week af omdat ze minder gebonden zijn aan werktijden. Onder de schooltijd van kinderen kunnen ze iets afspreken met vriendinnen of iets doen in het kader van mantelzorg. Zeker bij de oudere vrouwen (werkend en niet-werkend) horen we terug dat ze mantelzorg doen voor een moeder of vader of een slecht ter been zijnde buurman. Maar ook de jongere niet-werkende vrouwen spelen een rol in het huishouden door de opvang van jongere broertjes/zusjes. Moskeebezoek is voor sommige islamitische vrouwen in het gezelschap een vaste activiteit.

Vrijwel iedereen vindt het leuk om in de vrije tijd op pad te gaan. Degenen zonder kinderen lijken wat uithuiziger te zijn dan degenen met kinderen; zij hoeven met niemand of alleen een partner rekening te houden.

Zijn sommigen in de vrije tijdsbesteding meer gericht op het gezin en familiebezoek of -uitjes, anderen zijn meer gericht op contacten met vriendinnen. Sowieso blijken sportactiviteiten vaak

met vriendinnen te worden ondernomen evenals winkelen of samen koffiedrinken. Zwemmen, wandelen, sportschoolbezoek worden dan vaak als sportieve inspanningen genoemd. Enkelen hebben wat buitenissiger sporten zoals paardrijden, motorrijden of dansen. Een dagje weg, bioscoopbezoek en naar de sauna zijn ultieme momenten voor zichzelf. Bij de allochtone vrouwen horen we een bezoek aan de hammam als het moment voor jezelf.

3.3 Wat doet ertoe in het leven

Wat zorgt nou voor een tevreden en voldaan gevoel over de voorbije dag?

Een voldaan gevoel over de dag blijkt voor de meeste vrouwen afhankelijk te zijn van wat er die dag op het programma stond of wat ze zich ten doel hadden gesteld en de mate waarin ze daar ook aan zijn toegekomen. Noemt de een het 'het lijstje hebben afgewerkt', de ander benoemt het als 'gedaan wat ik me had voorgenomen'. Nogal wat vrouwen lopen met 'to do'-lijstjes in hun hoofd rond, zo blijkt. Bij de werkende vrouwen krijgen we meer werkgerelateerde zaken terug te horen zoals 'dingen voor elkaar gekregen' of 'geen problemen gehad met klanten' (in supermarkt), bij de niet-werkende vrouwen is het meer gekoppeld aan 'iets hebben betekend voor een ander/m'n gezin' of een 'leuke afspraak met vriendin'.

Naast een soepel verlopen dag zonder problemen, vervelende gebeurtenissen of ruzie kan een tevreden gevoel ook zitten in een prettig telefoongesprek met je (volwassen) kinderen, een gezellig dagje uit, iets leuks hebben gedaan, genoten hebben van een lekkere maaltijd.

Waar hechten vrouwen belang aan in hun leven, wat doet er volgens hen toe? Het al dan niet hebben van kinderen heeft een grote impact op hun leven, want zij blijken voor vrijwel alle moeders op de eerste plaats te staan. Als het goed gaat met de kinderen, dan gaat het ook goed met henzelf. In die zin zien nogal wat moeders (werkend en niet-werkend) het begeleiden van hun kinderen naar volwassenheid als hun belangrijkste rol in het leven. Hun eventuele partner is eveneens van belang, maar komt toch voor de vrouwen met kinderen pas na de kinderen. Verder gaat het in dit kader om de contacten met de familie, gevolgd door contacten met vriendinnen en eventuele collega's. Je goed verhouden tot je naasten lijkt voor een ieder als essentieel te worden gepercipieerd in het leven. De vrouwen zonder kinderen benadrukken wat meer het goed zorgen voor jezelf en 'lekker in je vel zitten'. Want, zo redeneren ze: als je goed voor jezelf zorgt, straal je dat uit naar degenen om je heen. Dit horen we ook wel terug bij de vrouwen die in de zorg werkzaam zijn.

Gezondheid wordt in dit verband niet eens altijd als eerste genoemd, maar blijkt meer op de voorgrond te staan naarmate de jaren vorderen of als men zelf met gezondheidsklachten zit of mensen in de omgeving heeft met een ernstige ziekte.

De oudere allochtone vrouwen (werkzaam en niet-werkzaam) hebben het 'klaarstaan voor een ander' hoog in het vaandel staan en benoemen dit als een wezenlijk onderdeel van hun leven.

"Ik kan niet iedereen helpen, maar een luisterend oor is belangrijk. Mijn gezin en mensen om me heen en familie. Dat ik er voor hen kan staan." (41 jaar, Surinaams, werkend)

3.4 Rolmodellen

In hoeverre zien vrouwen andere vrouwen als voorbeeld? Wie spreekt bij hen tot de verbeelding en waarom?

Voor een flink aantal vrouwen is hun moeder het lichtend voorbeeld in hun leven. Dat wordt vaak ingegeven door meer factoren. Want het kan zijn dat de eigen moeder een zwaar leven achter de rug heeft met de nodige tegenslag en dat de houding die zij daarin inneemt bewondering wekt van de dochters. Een andere genoemde reden is dat de moeder altijd heeft klaargestaan voor haar kinderen en het gezin en zichzelf enigszins heeft weggecijferd. Of de moeder heeft ondanks weinig kansen in het leven toch iets bereikt, wat kan variëren van het hebben van een betaalde baan tot een betere beheersing van het Nederlands.

“Zij was niet geschoold en ze heeft het nu hartstikke goed: ze kan heel goed overweg met de computer en ze beheerst de taal beter. Zij is echt van: waar een wil is, is een weg.” (34 jaar, Marokkaans, niet-werkend)

Andere vrouwen die als voorbeeld dienen zijn vriendinnen, zussen, tantes of anderen in de omgeving, vanwege het feit dat ze zich staande hebben kunnen houden in heel moeilijke situaties zoals weduwe worden met nog jonge kinderen thuis, verlaten worden voor een ander of het grootbrengen van een gehandicapt kind. Door hun copinggedrag laten ze zien dat ze sterke vrouwen zijn en dat spreekt andere vrouwen aan.

Voor de allochtone vrouwen speelt het allochtoon zijn als extra dimensie mee, want zij hebben bewondering voor allochtone vrouwen die een bepaalde maatschappelijke positie hebben bereikt of die een goede opleiding hebben gevolgd; voor zover zij daar zelf niet aan voldoen stellen zij deze als voorbeeld aan hun kinderen. Ook zijn succesvolle allochtone vrouwen voor hen belangrijk, omdat er volgens hen zo vaak op een negatieve manier wordt gesproken over de allochtonen in Nederland en zij voelen zich daardoor aangesproken.

“Als iemand allochtoon is en iets heeft bereikt in sport en politiek, dat is positief. Niet iedereen is crimineel. Dat is fijn voor de allochtonen.” (48 jaar, Marokkaans, werkend)

“Turkse mensen die geschoold zijn, dat moeten voorbeelden zijn voor mijn kinderen.” (46 jaar, Turks, werkend)

Bekende vrouwen in Nederland

De vraag naar bekende vrouwen voor wie ze bewondering of respect hebben, levert een tweetal reactierichtingen op: sommige vrouwen noemen dan namen van bekende vrouwen en motiveren waarom zij deze vrouwen bewonderen of respecteren. Andere vrouwen (met name autochtone vrouwen) vinden het te ver gaan om tegen bekende vrouwen op te kijken en willen om die reden ook geen namen noemen. Naar hun mening is iedereen de moeite waard en kun je altijd wel een bepaalde eigenschap van iemand bewonderen, maar bekende vrouwen functioneren daarin niet als een voorbeeld voor hen. Het lijkt wel alsof dat bij hen appelleert aan het idolaat zijn van iemand. Een van hen stelt “daar zijn we te oud voor”.

Er is een heel scala aan namen genoemd van bekende Nederlandse vrouwen die om verschillende redenen het predikaat ‘voorbeeldvrouw’ krijgen toebedeeld:

- Linda de Mol (veel bereikt, wel moeder en ook 'gewoon' gebleven);
- Sylvie Meis (zit niet te wachten op man met geld, staat zelf haar mannetje);
- Natasha Froger (heeft met haar gezin een tijdje geleefd als arm gezin, respect);
- Lucille Werner (laat zich niet hinderen door haar handicap);
- Nebahat Albayrak, prinses Máxima (allochtone vrouwen die wat hebben bereikt);
- Bridget Maasland, Renate Verbaan, Daphne Deckers, Wendy van Dijk (stoer, onafhankelijk, grappig);
- Isa Hoes, Suzanne Visser, Beatrix (zich staande houden na groot verlies);
- Anita Witzier, Caroline Tensen (sympathieke vrouwen).

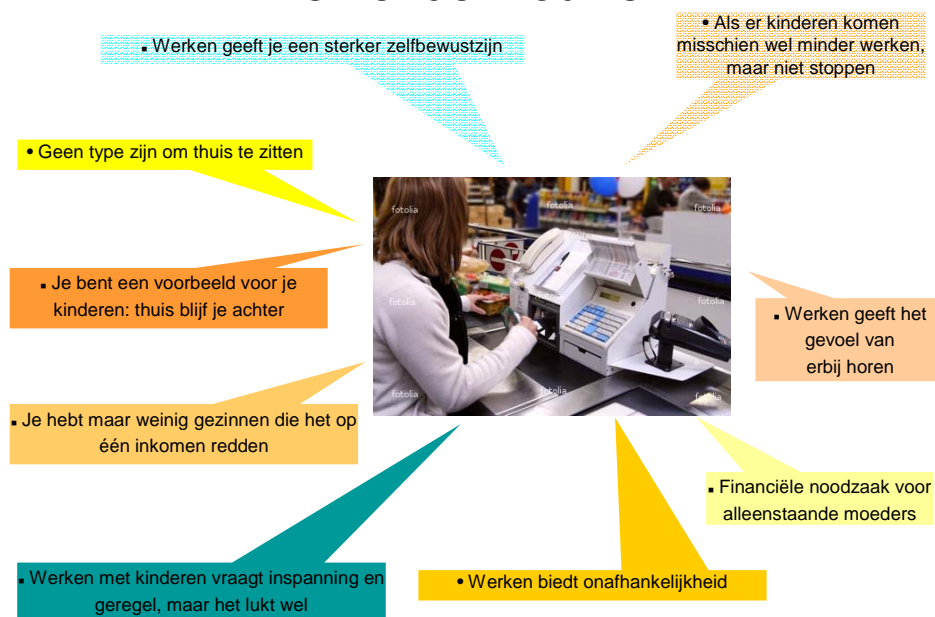
Opvallend is dat met name allochtone vrouwen Maxima noemen als voorbeeldvrouw, alhoewel autochtone vrouwen ook met waardering spreken over Maxima. Maxima vertegenwoordigt voor allochtone vrouwen een vrouw die zich als buitenlandse in heel korte tijd in Nederland geliefd heeft weten te maken ondanks een moeilijke start. Tevens vinden ze dat Maxima opkomt voor allochtone vrouwen; het lijkt alsof ze zich gesteund voelen door Maxima en dat ze in hun ogen een positieve bijdrage levert aan de beeldvorming over migrantenvrouwen.

"Maxima begrijpt tenminste hoe wij ons voelen. Voor ons gevoel passen we ons heel goed aan, maar wat willen Nederlanders van ons?" (45 jaar, Turks, niet-werkend)

3.5 Persona's van vrouwen

Een van de doelstellingen van het onderzoek luidt dat het ministerie meer kennis wil opdoen over haar doelgroepen: hoe staan ze in het leven, welke motieven en drijfveren zijn leidend bij werk, wat is voor hen relevant? Op basis van de opmerkingen door de gesprekken heen hebben we voor elke subgroep een persona gecreëerd. Met een persona willen we illustreren wat voor die specifieke subgroep vooral speelt (rondom werken).

Werkende vrouwen

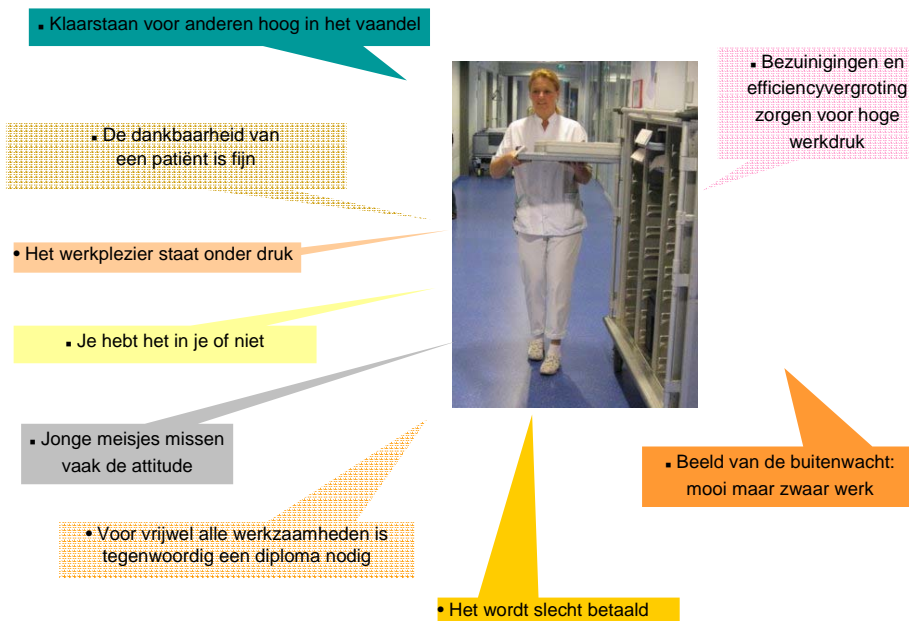
Niet-werkende vrouwen

Allochtone vrouwen

Werkneemsters in de zorg

4 De kijk op en beleving van werk

In dit hoofdstuk besteden we aandacht aan de wijze waarop de vrouwen naar betaald werk kijken. We beginnen met een schets van de werkhistorie van vrouwen: hoe zijn ze ooit begonnen met werk. Vervolgens gaan we in op de motieven van vrouwen om (te blijven) werken, maar ook op de drempels die niet-werkende vrouwen ervaren met betrekking tot betaald werk.

4.1 Werkhistorie

Allereerst een blik op het verleden, te beginnen met de werkende vrouwen. De meeste vrouwen zijn op jonge leeftijd (16, 17 jaar) al begonnen met werk. De vrouwen die een opleiding hebben gevolgd met een combinatie van werken en leren, zijn veelal na een stage bij de werkgever aan de slag gegaan in een 'echte' baan. Sommige oudere allochtone vrouwen zijn via het doen van vrijwilligerswerk in een betaalde baan terechtgekomen. Bij hen lijkt de weg naar werk wat moeilijker te zijn verlopen dan voor de autochtone vrouwen; een drietal van hen is via een Melkertbaan aan het werk gekomen.

"Ik heb eerst drie jaar vrijwillig gewerkt in een buurthuis. Toen heb ik daar een Melkertbaan gekregen en die heb ik nog steeds." (54 jaar, Turks, werkend)

En: hoe is het gesteld met de niet-werkende vrouwen? Hebben ze nooit gewerkt of zijn ze na een werkzame periode in hun leven gestopt en welke redenen hebben dan hierin een rol gespeeld?

Autochtone niet-werkende vrouwen

Wat blijkt? Vrijwel alle vrouwen hebben een langere of kortere tijd betaald werk verricht. En ze zijn allemaal op jonge leeftijd (rond 16 jaar) begonnen met werken. Sommigen van hen zijn na een stageperiode vanuit lhno of vmbo bij dezelfde werkgever gebleven, anderen hebben na een afgebroken (vervolg)opleiding een keur aan banen gehad. Zeker de oudere autochtone vrouwen geven aan dat ze zijn opgevoed met de regel: of een opleiding of een baan, maar thuiszitten was er niet bij. De financiële omstandigheden thuis maakten een bijdrage aan het huishoudinkomen voor sommigen noodzakelijk. En een grote stimulans van huis uit om door te leren lijkt lang niet altijd aanwezig te zijn geweest; er was nog een houding bij sommige ouders dat een opleiding voor een meisje niet zo belangrijk werd gevonden, omdat haar latere man het geld wel zou binnenbrengen. De vrouwen zelf blijken veelal ook niet de motivatie te hebben gehad om door te leren: sommigen van hen geven aan een vervolgopleiding te hebben afgebroken.

“Ik wilde niet doorleren, wilde gewoon aan het werk.” (46 jaar, autochtoon, niet-werkend)

“Geprobeerd toerisme te doen een jaar, toen een jaar SPW, dat heb ik, heel veel spijt van, helemaal verkloot. Wist niet goed wat ik wilde.” (24 jaar, autochtoon, niet-werkend)

Soms blijkt het niet mee te vallen om op jonge leeftijd met teleurstellingen of ingrijpende gebeurtenissen in het leven om te gaan. Een jonge vrouw heeft haar droom om sportlerares te worden op moeten geven vanwege een blessure; daarnaast heeft haar vriend een ernstige ziekte gekregen en ze heeft duidelijk moeite om haar leven op de rit te krijgen. Een andere jonge vrouw heeft haar moeder verloren op haar 18e, is door een dal gegaan en heeft een burn-out gehad.

De banen die de vrouwen hebben gehad, laten een rijke variatie zien binnen werk op een bepaald niveau:

- verkoopster bij een slagerij, een viskraam, bakker, kledingwinkel, drogist, caissière in een supermarkt;
- productie- en inpakwerkzaamheden in een fabriek;
- telefonische verkoop bij een telemarketingbedrijf;
- voedingsassistente in een bejaardenhuis, helpende in de thuiszorg;
- schoonmaakwerk.

Een vrouw was in haar laatste baan filiaalhoudster bij een schoenenzaak; een positie waar ze met plezier op terugkijkt.

Allochtone niet-werkende vrouwen

De allochtone niet-werkende vrouwen nemen een iets andere positie in. De oudere vrouwen onder hen zijn veelal op heel jonge leeftijd of rond hun puberteit in Nederland gekomen. De Surinaamse en Turkse jonge vrouwen hebben van jongsaf aan gewerkt; zij noemen dezelfde redenen om te gaan werken als de autochtone vrouwen. En voor de ouderen onder hen speelt mee dat ze soms nog minder opleiding hebben dan de autochtone vrouwen van vergelijkbare leeftijd.

Sommige oudere Turkse vrouwen zijn pas op latere leeftijd begonnen met werk, nadat hun kinderen naar school gingen. Bij hen is het werkzame leven begonnen via vrijwilligerswerk.

“Ik was ook jong, maar ik stond voor m'n kinderen klaar. Toen ze eenmaal een beetje groter werden, toen dacht ik van: nou ik ga werken. Ik vind niet dat het moet. Ik werkte eerst als vrijwilliger.” (41 jaar, Turks, werkend)

Alleen voor de Marokkaanse vrouwen geldt dat zij nog nooit een betaalde baan hebben gehad. Dit betreft zowel jongere als oudere vrouwen. De redenen die zij hiervoor aanvoeren zijn vrij eenduidig: ze zijn jong getrouwd, hebben eveneens jong kinderen gekregen en hebben zich altijd ten dienste gesteld van het gezin. Een van hen geeft aan op haar zestiende te zijn getrouwd en vervolgens een gezinsleven te hebben opgebouwd. Bij de oudere Marokkaanse vrouwen is de gezinsgrootte behoorlijk: één vrouw heeft vijf kinderen, de ander zeven kinderen. Voor hen is werken nooit een serieuze optie geweest.

Opmerkelijk is dat de jongere vrouwen als reden voor het niet-werken aangeven dat hun man niet wil dat zij gaan werken; traditionele opvattingen over de taakverdeling tussen man en vrouw zijn maatgevend in hun situatie.

“Het is gewoon een beetje jaloezie en bescherming ook. Het betekent niet dat ik alles doe wat hij wil, want ik ga ook lekker zwemmen, ik ga ook lekker sporten. Het enige wat mijn man niet wil is werken. (...) maar je kunt niet zeggen ik wil werken en dan ga je uit elkaar. Ik heb het wel met mijn moeder over gehad over dat werken. Wat zeggen mijn ouders? ‘Wees blij, je wordt niet geslagen.’ Ik mag heel veel: ik mag mijn haren verven, ik mag zwemmen.” (35 jaar, Marokkaans, niet-werkend)

Een Turkse vrouw die wel heeft gewerkt voordat ze kinderen kreeg, geeft eveneens aan dat haar man er niet op zit te wachten dat zij gaat werken; de voorwaarden die hij stelt zorgen ervoor dat zij betaald werk met vier jonge kinderen niet ziet gebeuren:

“Hij zegt: ‘Als jij alles op en top hebt zoals netjes op tijd bijvoorbeeld de was en dat je elke dag warm kan koken en dat de kinderen er goed bijlopen’, dat ik dan mag. Maar dan ga ik er zelf onder lijden.” (36 jaar, Turks, niet-werkend)

Stoppen met werken

De redenen voor de niet-werkende vrouwen om te stoppen liggen met name in het niet kunnen of willen combineren van kinderen met een werkend bestaan. Sommige vrouwen hebben het een tijdje geprobeerd, maar kwamen na een korte tijd tot de conclusie dat het hen te veel werd. Een paar voorbeelden:

“Ik had gezegd toen ik zwanger was: ‘Ik kom weer terug’, maar je begint om kwart over vijf en je bent ’s avonds om half acht terug, is niet te combineren, ’s morgens wegbrengen en ’s avonds terugbrengen (...) Half twaalf stond ik nog eens onder de douche, zaterdags zo’n drama. Dat mijn man zei: ‘Stop maar.’ Zo prikkelbaar, een jankend kind, dat de hele tijd verstoord wordt in d'r slaap ...” (35 jaar, autochtone vrouw, niet-werkend)

“Ik gaf borstvoeding aan mijn zoontje. Een paar maanden na de geboorte van mijn eerste kind ben ik gaan werken. Tussen werktijd mocht ik voeden en als hij honger had dan kwam hij gillend de drogisterij in. Ik had daar recht op, maar dan zag ik mijn collega’s met scheve gezichten kijken.” (34 jaar, Turks, niet-werkend)

Andere vrouwen zijn gestopt, omdat ze hun kinderen zelf wilden verzorgen en niet naar een kinderdagverblijf of andere opvang wilden brengen. Voor heel wat oudere vrouwen is dat ook geen punt van discussie geweest, maar was het normaal om te stoppen met werk zodra de kinderen zich aandienen. Een enkele oudere vrouw vertelt dat er in haar tijd ook nog niet zo veel mogelijkheden waren om je kind onder te brengen. Bij de allochtone vrouwen zien we dat het thuis zijn voor de kinderen ook lang van toepassing kan blijven, doordat ze op jonge leeftijd hun eerste kind hebben gekregen en er een behoorlijke spreiding is in leeftijden van kinderen.

Een falende gezondheid van zichzelf of familieleden heeft eveneens een rol gespeeld in de beslissing om op te houden met werken. Een darmziekte op vrij jonge leeftijd, het krijgen van een

verstandelijk gehandicapt kind, ouders die ziek werden en zorg nodig hadden en het oplopen van een burn-out zijn omstandigheden die het werken niet meer mogelijk maakten.

Opvallend is dat degenen met een werkverleden eigenlijk zonder uitzondering positief terugkijken op hun werkend bestaan. Het hebben van collega's, sociale contacten en een eigen inkomen zijn de meest gehoorde plezierige opbrengsten van het werkend leven.

4.2 Motieven om te werken en de betekenis van werk

Kijken we naar de motieven van de vrouwen (werkend, niet-werkend en schoolgaand) om te beginnen met werken, dan blijken de volgende motieven relevant:

Tijdens school/opleiding

- een extra zakcentje;
- onafhankelijkheid van ouders; niet voor alles aan moeten kloppen bij ouders;
- sparen voor later: op zichzelf wonen/trouwen.

Uit deze opsomming blijkt dat alle motieven een financiële inslag/oorsprong hebben. Het loon van werken biedt de mogelijkheid om invulling te geven aan de eigen consumptieve behoeften en de mogelijkheid een financiële basis te leggen voor de toekomst.

Na een (afgebroken) opleiding

- een manier om het ouderlijk huis te kunnen verlaten, zelfstandig te kunnen wonen;
- geen geld/stimulans van huis uit om door te leren;
- niet willen doorleren;
- een bijdrage leveren aan het gezinsinkomen (oudere vrouwen);
- werken hoort bij volwassen worden, is vanzelfsprekend;
- voor jezelf (en eventuele kinderen) moeten zorgen.

De behoefte om het ouderlijk huis te verlaten en een eigen leven op te kunnen bouwen is een belangrijke reden om betaald werk te gaan verrichten. Zeker de oudere vrouwen zijn opgevoed met het al eerder aangehaalde principe 'werken of leren' en dat heeft tot gevolg dat ze aan het werk zijn gegaan. Daar waar de oudere vrouwen nog wel blijf geven soms een meer traditionele opvoeding te hebben genoten, waarin een werkend bestaan als een tijdelijk gegeven werd beschouwd, is dat voor de jongere vrouwen veel minder het geval. Bij de jongere vrouwen en de Surinaamse vrouwen is merkbaar dat een werkend bestaan voor hen meer als een vanzelfsprekendheid wordt ervaren; het maakt deel uit van het volwassen leven als vrouw.

Gezinsomstandigheden kunnen eveneens van invloed zijn op de te maken keuzes: een ouder die ziek wordt of overlijdt dwingt tot aanpassing van plannen.

"Ik wist na de mavo dat ik naar de Tuinbouwschool wilde. Dat mocht ik niet als meisje. Toen ik 16 was werd mijn vader ziek en ben ik het bedrijf gaan leiden met vallen en opstaan." (45 jaar, autochtoon, werkend)

Een aantal werkende vrouwen typeert zichzelf als vrouwen die niet thuis willen zitten. Sommigen van hen zijn tijdelijk gestopt met werken toen ze kinderen kregen, maar ze hebben toen de

kinderen naar school gingen naar mogelijkheden gezocht om de zorg voor kinderen te combineren met werk.

“Ik ben daar de persoon niet voor, heb altijd gewerkt om niet afhankelijk te zijn. (...) Als je zwanger bent en je krijgt zwangerschapsverlof ben je thuis. Nou, na de eerste week was ik al aan het aftellen. Als je eenmaal een kindje hebt wordt het ritme anders, maar ik was blij als er iemand langskwam.” (41 jaar, autochtoon, werkend)

Het combineren van zorg voor kinderen en werk was zeker voor de oudere vrouwen minder makkelijk. Ze vertellen dat er vroeger minder opvangmogelijkheden waren dan nu het geval is. Maar er zijn banen gezocht en gevonden in bijvoorbeeld winkels of in de zorg waar het mogelijk was om een beperkt aantal uren te werken of op dagen dat een partner de kinderen kon opvangen. Duidelijk is dat de combinatie van de zorg voor kinderen en werk de meeste vrouwen kopzorg en veel geregeld heeft gegeven, maar het is hen wel gelukt.

“Toen de kinderen klein waren werkte ik 16 uur per week, 's avonds en in het weekend. Ik ben pas geswitcht toen de jongste naar de basisschool ging, want in de zorg kun je je tijden goed aanpassen.” (37 jaar, autochtoon, werkend)

“Ik ben gestopt toen ik zwanger werd. Toen de kinderen klein waren heb ik altijd in winkels gewerkt. Daar kon ik op woensdag en zaterdag werken, zodat ik maar 1 dag oppas nodig had.” (51 jaar, autochtoon, werkend)

De financiële noodzaak om te werken blijkt verder bij nogal wat werkende vrouwen een belangrijk motief te zijn. Zonder inkomen door werk is het huishoudinkomen onvoldoende; er blijkt ook een sterke wens om niet afhankelijk te zijn van een uitkering.

“Wij hebben gewoon geld nodig. We moeten met man en vrouw werken om een goed leven te krijgen.” (47 jaar, Turks, werkend)

Sommige vrouwen (gescheiden of met een zieke/werkloze man thuis) zijn kostwinner en zij voelen het om die reden een noodzaak om te werken.

“Werk is wel belangrijk, anders kan ik niet in mijn huis wonen en geen leuke dingen meer doen. Dat is belangrijk, want ik ben alleen. Er is geen geldboom. Er moet gewerkt worden, leuk of niet.” (45 jaar, autochtoon, werkend)

Betekenis van werk

Als het niet nodig was, zouden sommige werkende vrouwen misschien wel minder willen werken; helemaal niet werken is eigenlijk geen optie. Het werkend bestaan blijkt de werkende vrouwen namelijk naast een salaris zeer veel op te leveren en betekenisvol te zijn in hun leven. Want, desgevraagd, worden de volgende betekenissen aan werken toegedicht:

- zelfbewustzijn;
- voldoening, trots op jezelf;
- onafhankelijkheid;
- financiële zelfstandigheid; jezelf kunnen onderhouden;

- sociale contacten;
- extra financiële ruimte;
- plezier (combinatie inhoud werk plus sfeer);
- tijdsinvulling (structuur in de dag);
- het hoort bij het leven, is een vanzelfsprekendheid;
- goed voor het geestelijk welbevinden (je voelt je nuttig, gewenst, levert een bijdrage);
- erbij horen;
- voorbeeld kunnen zijn voor je kinderen.

De niet-werkende vrouwen geven aan deze zaken te herkennen, want het merendeel van hen heeft gewerkt in het verleden. Zij benadrukken het sociale aspect van werk: contact met collega's, meer onder de mensen zijn (dan in het thuisbestaan). Dit leidt er in hun beleving eveneens toe dat je blikveld wordt verruimd doordat je andere verhalen hoort en meer prikkels krijgt. Verder wordt het financiële element als belangrijk ervaren, omdat het extra bestedingsruimte en meer vrijheid van handelen geeft. Ook het gevoel van onafhankelijkheid dat werken oplevert blijkt een appellerende werking te hebben. Sommige oudere vrouwen echter geven aan dat ze door hun bijdrage in het huishouden en de opvoeding van de kinderen niet het idee hebben hun 'hand te moeten ophouden'.

Het geven van een goed voorbeeld aan je dochters als werkende vrouw wordt door de meeste niet-werkende vrouwen onderschreven; het accentueert in hun ogen het belang voor een vrouw om onafhankelijk (van een partner) in het leven te kunnen staan. Enkele vrouwen zijn het hier niet mee eens; zij stellen dat het afhankelijk is van de wijze waarop je een werkend bestaan invult. Indien werken ten koste gaat van de aandacht voor de kinderen, dan stel je daarmee geen goed voorbeeld in hun ogen.

Gemis werkend bestaan/tevredenheid huidig bestaan

Sommige niet-werkende vrouwen (zowel jonge als oudere) geven aan het werkend bestaan soms te missen. Hierin spelen verschillende factoren een rol. Enerzijds wordt het verwoord als het gevoel hebben minder deel uit te maken van de maatschappij en enigszins in een isolement terecht te zijn gekomen. Anderzijds geeft het de jonge vrouwen zonder kinderen een nutteloos gevoel; er is niks waarvoor ze hun bed uitmoeten en dat kan leiden tot een steeds groter wordende inactiviteit.

We zien echter ook vrouwen die ronduit tevreden zijn met hun niet-werkend bestaan; dit betreft zonder uitzondering de moeders onder de niet-werkende vrouwen.

“Wat ik nu doe geeft me een goed gevoel. Het geld binnenhalen doet mijn man al.” (43 jaar, Marokkaans, niet-werkend)

4.3 Drempels om te werken

De niet-werkende vrouwen zijn op enkele jongere vrouwen na momenteel niet op zoek naar werk. Gevraagd naar de redenen dat ze momenteel niet werken, blijken er zeer veel drempels te worden ervaren.

Gezondheidsredenen

Sommige vrouwen hebben gezondheidsklachten, waardoor ze zichzelf niet in staat zien om weer aan te werk te gaan. Hierbij speelt mee dat er angst is om niet aan de eigen verwachtingen of aan de verwachtingen van werkgevers te kunnen voldoen. Ze voorzien dat het moeilijk wordt om een baan vol te houden en geven om die reden bij voorbaat de gedachte aan werk op.

Financiële noodzaak niet voorhanden

Er is bij de niet-werkende vrouwen een houding merkbaar die het beste te kenmerken is als 'de tering naar de nering zetten'. Want het leven van één inkomen/uitkering valt niet altijd mee, maar financiële noodzaak wordt niet naar voren gebracht. En zoals dit voor werkende vrouwen wel degelijk een argument is om te werken, telt het bij de niet-werkende vrouwen niet. Extra financiële ruimte zou best welkom zijn, maar niet als dat ten koste gaat van bijvoorbeeld aandacht voor kinderen.

Emotionele drempels

Zeker bij de oudere vrouwen blijken emotionele drempels een belangrijke sta-in-de-weg. Sommigen van hen denken er wel eens over na, maar stoppen dergelijke gedachten al snel weg in het hoekje 'onhaalbaar' of 'onwenselijk'. Ze voelen zich onzeker over de eigen kwaliteiten en zijn bang voor mogelijk onaardige collega's en eisen die aan hen worden gesteld en waar ze misschien niet aan tegemoet kunnen komen. Ze vinden het moeilijk om 'nee' te zeggen en maken zich zorgen over hoe ze zich moeten redden in een baan. Een baan nemen betekent afscheid nemen van het vertrouwde leven en – zeker voor degenen voor wie het lang geleden is dat ze hebben gewerkt of voor hen die nog nooit hebben gewerkt – gaat dat gepaard met angst voor het relatief onbekende. Jonge vrouwen geven weinig blijk dit soort drempels te ervaren.

Er willen zijn voor de kinderen, traditionele opvattingen over taakverdeling

De moeders vinden dat hun kinderen hen nodig hebben en ze willen voor hen klaarstaan. Ze zijn er op uit hun kind een veilig thuis te geven en vinden dat dat het beste gewaarborgd is indien ze thuis zijn. Enkele moeders van kinderen met een chronische ziekte/verstandelijke beperking geven aan dat hun kind extra zorg behoeft die ze niet willen uitbesteden.

De wens om niet buitenshuis te werken wordt deels ook ingegeven door de houding van met name oudere vrouwen dat de vrouw in het gezin hoofverantwoordelijk is voor de zorg voor de kinderen. Enkele jonge allochtone vrouwen geven bovendien aan dat hun partner het niet goed vindt als zij zouden gaan werken.

Angst voor dubbele belasting: werk én huishouden/kinderen

Vanuit de gedachte dat er taken bijkomen op het moment dat een baan in het verschiet zou zijn, levert dit voor nogal wat vrouwen onzekerheid op of dit alles wel met elkaar te combineren is. Is het werkend leven vol te houden met de zorg voor de kinderen en de huishoudelijke taken? Zeker degenen die al lang uit het arbeidsproces zijn of er nog nooit in hebben verkeer, zijn hier onzeker over.

Belijden van het geloof: hoofddoek

De meeste islamitische vrouwen in dit onderzoek dragen een hoofddoek. Sommigen vermoeden dat dit een belemmering zal vormen voor werkgevers om hen aan te nemen. De meisjes in

dit onderzoek dragen geen hoofddoek, maar geven eveneens aan dat hun beroepskeuze van invloed is hierbij, want stewardess worden met een hoofddoek is niet mogelijk.

Praktische drempels: kinderopvang

De vrouwen met kinderen zien problemen ontstaan als ze werk zouden moeten combineren met hun opgroeiend kind. Want het is niet eenvoudig om kinderopvang op een zodanige wijze te regelen dat ze daar zelf tevreden over zijn. De kosten van kinderopvang worden eveneens als bezwaarlijk naar voren gebracht, want de gedachte leeft dat ze dan eigenlijk zouden werken om de kosten voor de kinderopvang te kunnen betalen. En op die wijze brengt werken geen extra geld op.

Slechte positie op de arbeidsmarkt

De niet-werkende vrouwen zien zichzelf als een weinig interessante groep voor werkgevers. Ze *zitten echt niet op ons te wachten*. Het feit dat ze geen/onvoldoende diploma's hebben, weinig werkervaring of inmiddels de dertig gepasseerd, geeft hen aanleiding te denken dat – al zouden ze de wens hebben – er geringe mogelijkheden zijn.

Geen opleiding willen/kunnen volgen

Bij nogal wat vrouwen leeft het idee dat ze een opleiding moeten volgen om weer aan het werk te komen. Ze hebben een afgebroken opleiding of geen vervolgopleiding gedaan. Zeker de oudere en allochtone vrouwen zien op tegen de belasting van een meerjarige opleiding. Het ontbreekt hen aan de puf om een dergelijke tijdsinvestering te doen. Sommigen van hen hebben tevens het idee dat ze dat niet aan zouden kunnen.

4.4 Beeldvorming over niet-werkende vrouwen en werkende vrouwen

Beeld van niet-werkende vrouwen over werkende vrouwen

Hoe kijken de niet-werkende vrouwen tegen werkende vrouwen aan? Ze komen in de eigen familie- en vriendinnenkring veel in aanraking met werkende vrouwen, dus werkende vrouwen staan voor hen niet op grote afstand. Er worden enige verschillen gesignaleerd. Voor werkende vrouwen geldt het volgende:

- ze hebben meer tijdsdruk in hun leven;
- alles moet gepland worden;
- het is lastig om iets met hen af te spreken vanwege tijdgebrek;
- ze hebben minder tijd voor gezin, familie, vriendinnen;
- ze hoeven hun man niet om geld te vragen;
- ze staan iets zelfstandiger in het leven;
- ze hebben meer sociale contacten;
- ze hebben meer geld te besteden.

De grotere bestedingsruimte, onafhankelijkheid en het grotere sociale netwerk worden hen enigszins beneden, maar de tijdsdruk die het werkend leven met zich meebrengt zeker niet. Enkele vrouwen stellen dat werkende vrouwen niet anders dan zichzelf zijn, maar dat eventuele verschillen vooral zijn ingegeven door de wijze waarop ze in het leven staan. Sommige oudere

vrouwen staan meer principieel op het standpunt dat ze het onwenselijk vinden om de zorg voor kinderen te combineren met carrière maken; een kleine betaalde baan kan nog wel.

Beeld van werkende vrouwen over niet-werkende vrouwen

De werkende vrouwen kennen wel niet-werkende vrouwen in hun omgeving, maar beduidend minder. Hun beeld van niet-werkende vrouwen is dat het veelal vrouwen zullen zijn die een legitieme reden hebben om thuis te zijn zoals:

- bewust thuisblijven voor kinderen;
- gezondheidsklachten hebben die werk onmogelijk maken;
- geen financiële noodzaak hebben;
- onvoldoende Nederlandse taalbeheersing (allochtone vrouwen);
- negatieve houding van de partner (allochtone vrouwen).

Alhoewel het niet hun keuze is, kunnen ze zich wel iets voorstellen bij een thuisbestaan. Echter, daar zijn ook grenzen aan verbonden. Want vrijwel alle vrouwen geven aan grote problemen te hebben met niet-werkende vrouwen die van een uitkering leven. Wel of niet werken moet een vrije keuze zijn, maar dat betekent in hun ogen ook: niet profiteren van sociale voorzieningen. Een enkeling brengt hier tegenin dat als de regelgeving dit toelaat het niet zo kan zijn dat vrouwen zelf als rechter fungeren in deze.

Wel/geen bijdrage aan de samenleving

Er is nagegaan in hoeverre vrouwen gevoelig zouden zijn voor een stellingname dat niet-werkende vrouwen onvoldoende bijdragen aan de samenleving. Dit stuit bij de meeste vrouwen (werkend én niet-werkend) op verzet. Want een bijdrage leveren aan de samenleving is niet alleen voorbehouden aan werkende vrouwen. Niet-werkende vrouwen leveren net zo goed hun bijdrage doordat ze kinderen opvoeden tot toekomstige deelnemers aan de samenleving. Ook wordt aangevoerd dat niet-werkende vrouwen vaak vrijwilligerswerk of mantelzorg doen, waar werkende vrouwen minder tijd voor hebben.

“Ik ben jarenlang overblijfskracht geweest voor andere ouders die werken.” (49 jaar, autochtoon, niet-werkend)

5 Kansen voor de zorgsector

Er is in de gesprekken apart aandacht besteed aan de zorgsector, vanuit de behoefte meer aan de weet te komen over het beeld dat vrouwen hebben van de zorgsector als mogelijke sector om in aan het werk te gaan. Tevens is een groepsdiscussie uitgevoerd met vrouwen werkzaam in de zorg om hun motieven en drijfveren voor deze sector te achterhalen.

5.1 Het beeld over werken in de zorg van buitenaf

In alle groepsdiscussies met vrouwen blijkt de zorgsector voor hen een vrij bekende sector te zijn. Heel wat vrouwen hebben in het verleden zelf een tijd lang in deze sector gewerkt en zijn dus om die reden aan te merken als ervaringsdeskundigen. Verder is bij sommigen een beeld voorhanden over de zorg, dat weliswaar niet door eigen ervaring is ingegeven maar wel door verhalen uit de omgeving of veronderstellingen over wat het werk inhoudt.

Wat blijkt: de negatieve associaties overheersen. In diverse groepen wordt het werk als 'zwaar' aangemerkt. Men lijkt hierbij voor ogen te hebben dat het zowel lichamelijk als psychisch veel van je eist. Een paar vrouwen en meisjes vertellen dat het heel hard werken is in de zorg wat op zichzelf een demotiverende werking heeft:

"Mijn moeder werkt in een bejaardentehuis en als ik zie hoe ze elke dag thuiskomt en hoe moe ze is, dan zou ik liever iets met kinderen gaan doen." (16 jaar, autochtoon, schoolgaand)

"Ik zou nooit in de zorg werken, mijn moeder wel gedaan. Als ik weet wat voor uren zij maakte..." (24 jaar, autochtoon, niet-werkend)

Degenen die zelf in de zorg hebben gewerkt, brengen de volgende aspecten naar voren over de zorg:

- ondergewaardeerd werk;
- altijd stress;
- geen/steeds minder tijd voor patiënten: frustrerend;
- patiënten zelf heel dankbaar;
- vroeger onmogelijk om parttime te werken in de zorg; niet te combineren met kinderen;
- later wel mogelijkheden om flexibele tijden te werken;
- betaalt verhoudingsgewijs goed.

Er gaat met andere woorden weinig aantrekkingskracht uit van de zorgsector om zelf (weer) in aan de slag te gaan. Het werk wordt als heel belastend ervaren.

Er is wel een besef voorhanden bij zowel de vrouwen als de meisjes dat er mogelijkheden zijn om in deze sector aan de slag te komen, want er wordt naar voren gebracht dat er een personeelstekort is. Maar vooralsnog zien ze zichzelf nog niet zo snel dit tekort gaan oplossen.

Sommige vrouwen hebben de indruk dat – als ze een baan zouden zoeken in de zorg – de voor hen beschikbare banen beperkt zouden blijven tot schoonmaakwerk of misschien keukenwerkzaamheden vanuit de gedachte dat je al snel een beroepsspecifieke opleiding nodig hebt. En zoals we in alle gesprekken terughoren blijkt de animo om een meerjarige beroepsopleiding te volgen zeer gering. Al met al dichten ze zichzelf dus ook weinig kansen toe om aan de slag te komen.

“Schoonmaak misschien, daar stellen ze niet zo veel eisen.” (34 jaar, Marokkaans, niet-werkend)

Wat door enkele vrouwen nog wel aantrekkelijk (en misschien ook haalbaar) wordt gevonden is een functie vervullen als gastvrouw. Maar ook horen we bij sommige vrouwen een duidelijke afwijzing van ‘het aan het bed staan’ terug. Dit vereist volgens hen een instelling die ze bij zichzelf niet herkennen.

“Als ik denk, een vrouwtje heeft in haar broek gepoept en ik moet dat schoonmaken, dan ligt ze er na 48 uur nog in, want ik doe het niet, dat is mijn roeping echt niet.” (46 jaar, autochtoon, niet-werkend)

5.2 Het beeld over werken in de zorg van binnenuit

De vrouwen die in de zorgsector werkzaam zijn, vervullen banen als voedingsassistente in een ziekenhuis, verzorgende in een bejaarden- of verpleeghuis, kraamverzorgster in de kraamzorg of als verzorgende in de thuiszorg.

De vrouwen kenmerken zich door een zeer sociale en hulpvaardige instelling. Ze zijn naast hun werk op allerlei fronten actief (thuis, overblijf, pleegzorg, mantelzorg) en halen veel voldoening uit het klaarstaan voor anderen. Ze vinden deze hulpvaardige en verzorgende instelling overigens een noodzakelijke voorwaarde om in de zorg werkzaam te zijn, want juist de bereidheid om voor iemand je best te doen, tekent of je in hun ogen geschikt bent voor dit type werk. Ze zien maar al te vaak nieuwe collega's komen, die dan weliswaar een opleiding hebben afgerond maar niet het juiste karakter hebben voor de zorg en dan ook geen 'blijvertje' worden.

De keuze voor het werken in de zorg hebben de meeste vrouwen al heel jong gemaakt, een enkeling is pas sinds een paar jaar zo ver. De wijze waarop de keuze voor de zorgsector tot stand is gekomen hangt van toevalligheden af; iemand in de nabije omgeving die bejaardenverzorgster was, een ervaring met een gezinsverzorgende in het eigen gezin, een vriendin die stimuleert om ook de zorg in te gaan. Een enkeling had al van jongs af aan de behoefte om mensen te willen 'helpen'. Lang niet iedereen heeft hierbij voor het daadwerkelijk verzorgen van mensen gekozen, want dat blijkt op jonge leeftijd door sommigen wel als een heftige ervaring te worden gezien:

“Nou ja, toen ging ik de opleiding doen en ja, dan kom je ook bij bejaarden, moest je stage lopen nou dat vond ik helemaal niks, ik had m'n eigen opa en oma nooit in hun nakie gezien en toen moest ik ineens als 16 jarige een oude man gaan wassen en dat íe af en toe ook nog wel

eens een beetje opgewonden werd. Ik dacht eh nou ik dacht het niet hoor nou en toen heb ik het in godsnaam maar gedaan, maar dat was dus duidelijk mijn ding niet.” (43 jaar, Turks, werkend)

Sommige vrouwen (in dit onderzoek een Turkse en een Algerijnse vrouw) hebben om die reden gekozen voor een functie als voedingsassistente, omdat het daadwerkelijk wassen en verzorgen van mensen hun helemaal niet ligt. Verder heeft de baan als voedingsassistente wat hen betreft als groot voordeel dat het werken overdag plaatsvindt op vaste tijden. (De allochtone vrouwen in het gezelschap hebben niet aangegeven dat het daadwerkelijk wassen of verzorgen van patiënten hun om geloofsredenen niet toegestaan zou zijn.)

Deze werktijden maken het voor hen mogelijk om werk te combineren met de opvoeding van kinderen.

Werken in de zorgsector heeft wat hen betreft zowel positieve als negatieve kanten. Duidelijk is dat bij hen de positieve aspecten de doorslag geven, maar dat ze wel het gevoel hebben dat hun werk onder druk staat onder invloed van de efficiencyvergroting en het personeelstekort waar ze zelf mee worden geconfronteerd.

<i>Positieve aspecten</i>	<i>Negatieve aspecten</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ dankbare patiënten ▪ luisterend oor kunnen bieden ▪ eenzaamheid mensen verlichten ▪ prille ouders op weg helpen ▪ flexibele werktijden → maakt combinatie met zorg voor kinderen mogelijk ▪ zelfstandigheid in het werk ▪ veel verantwoordelijkheid ▪ leuke collega's 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ hiërarchische verhoudingen ▪ laag salaris ▪ onvoldoende tijd voor patiënten ▪ werk vraagt altijd meer tijd dan gepland → overwerk ▪ wachtdiensten ▪ hoge werkdruk ▪ stress ▪ uitbreiding takenpakket in minder beschikbare tijd ▪ weinig waardering buitenwacht

De vrouwen vertellen met veel enthousiasme over dankbare patiënten, want het is duidelijk dat ze blij worden van het leveren van een bijdrage in beter worden of het welbevinden van patiënten. Het stuit hun echter tegen de borst dat ze door de steeds groter wordende tijdsdruk in het werk onvoldoende toekomen aan de meer sociale aspecten van het werk zoals een praatje met een patiënt. Ook vinden ze dat de buitenwereld geen goed beeld heeft van hun werk. Ze krijgen wel reacties als: *Oh, moet je ook billen wassen, terwijl er zoveel omheen nog is.*

Vrijwel alle vrouwen zien zichzelf de komende tijd nog werkzaam blijven in de zorgsector. Voor diverse alleenstaande moeders is er een financiële noodzaak om te werken. Maar los daarvan lijken de meeste vrouwen op het standpunt te staan dat het werkend bestaan hun zoveel oplevert, dat stoppen geen aantrekkelijke optie wordt gevonden.

Wel blijkt ook bij deze groep dat sommigen zich beperkt voelen in de functies die ze in de zorg kunnen uitoefenen door hun lage opleidingsniveau. Een vrouw die heel lang als teamleider in de facilitaire dienst van een ziekenhuis heeft gewerkt en nu in de thuiszorg werkzaam is, zou

eigenlijk wel terugwillen naar de ziekenhuiszorg, maar heeft daarvoor niet de benodigde diploma's.

“Wat ik jammer vind in de zorg is dat ze te hoge eisen stellen. Ik weet gewoon, ik heb dan niet een hoge opleiding, ik heb gewoon huishoudschool, inos, maar ik weet dat ik meer kan dan menigeen die van school komt en dat is dus het punt waarom ik nergens meer terecht kom. Maar ik zou best wel weer weet ik veel wat, maar ik heb geen zin meer om naar school toe te gaan.” (51 jaar, autochtoon, werkend)

De vele jaren ervaring tellen niet mee en de puf om een langdurige opleiding te gaan volgen ontbreekt.

5.3 Faciliterende voorwaarden

In hoeverre zien de vrouwen die nu werkzaam zijn in de zorgsector kansen om zelf meer uren te gaan werken?

Ze voelen zich niet de aangewezen personen om het personeelstekort op te lossen, zo blijkt. Want enkelen van hen zouden eventueel wat meer uren erbij kunnen hebben, maar de wens daartoe is niet aanwezig. Ze vinden dat het salaris en de arbeidsvoorwaarden niet van dien aard zijn dat ze nog meer uren zouden gaan werken.

Werken in de zorgsector kan volgens hen misschien een optie zijn voor vrouwen die momenteel niet werkzaam zijn, maar dan moeten ze wel uit het ‘juiste hout’ gesneden zijn: ze moeten de wil en de instelling hebben, anders is de zorg de verkeerde sector. Ze zien nu al veel nieuwe collega's afhaken, omdat het werken voor hen toch te zwaar is en ze er een te rooskleurig beeld van hadden.

De mogelijkheden voor laagopgeleide vrouwen worden niet heel hoog ingeschat. De banen die dan in aanmerking komen, liggen in de sfeer van schoonmaak, patiëntenvervoer, de linnenkamer. Maar, ze vertellen er gelijk bij dat je voor bijna alle functies in de zorg diploma's nodig hebt. Sommige diploma's zijn wellicht via interne cursussen te verkrijgen, maar dat geldt volgens hen maar voor een beperkt aantal functies. De functie van voedingsassistente levert discussie op of daar een diploma voor vereist is of niet.

“Mijn vriendin wil heel graag als voedingsassistente werken, ze heeft nu niveau 2 van de Nederlandse inburgering gedaan en de sociale dienst zegt ‘je moet eerst een diploma’, maar ik zeg nee meid, kom nou solliciteren. Ik weet niet waar de sociale dienst mee bezig is, het is niet waar, via het uitzendbureau kom je zo het AMC in.” (43 jaar, Turks, werkend)

Er worden voorwaarden genoemd die het werken in de zorgsector tot een meer aantrekkelijke optie zullen maken. Want, zo blijkt, als je op latere leeftijd een opleiding doet voor bijvoorbeeld kraamverzorgende ontvang je een zodanig lage vergoeding, dat je als herintredende vrouw slechts een beperkte bijdrage levert aan het gezinsinkomen. En dan is het niet aantrekkelijk om met een dergelijke opleiding te beginnen.

De voorwaarden die worden genoemd:

- betere salariering;
- stageplaatsen aanbieden om vrouwen kennis te laten maken met de zorg, maar dan wel met een behoorlijke vergoeding;
- baangarantie bieden bij goed functioneren in stage;
- passende werktijden bieden;
- kinderopvang regelen, zodat het werken in combinatie met kinderen en onregelmatige diensten mogelijk wordt;
- Niet alleen kijken naar diploma, maar ook naar werk- of levenservaring.

6 Een toekomst met werk?

Zien de niet-werkende vrouwen een toekomst met betaald werk als reële optie of als onbereikbaar? Wat voor baan zouden ze ambiëren, welke voorwaarden verbinden ze aan werken en hoe zien ze de zoektocht naar werk voor zich? Tevens is nagegaan welke ondersteuning ze hierbij kunnen gebruiken.

6.1 Toekomstperspectief

Niet-werkende vrouwen

Een werkend bestaan is voor een aantal niet-werkende vrouwen zeker een lonkend perspectief. De argumenten die hiervoor naar voren worden gebracht hebben betrekking op:

- veranderende gezinsomstandigheden; kinderen leiden steeds meer een eigen leven;
- sociaal aspect; behoefte om meer onder de mensen te komen;
- gemis van het werkend bestaan;
- nog aan het begin staan van het leven (jonge vrouwen zonder kinderen).

Naarmate de kinderen groter worden, naar de basis- of middelbare school gaan of zelfs het ouderlijk huis verlaten, zien sommige moeders hun zorgtaken afnemen/wegvallen. Een enkeling heeft de zorg van kleinkinderen op zich genomen en blijft op deze wijze alsnog drukbezet. Maar een flink aantal (zeker de jongere) vrouwen ziet op termijn meer tijd voor zichzelf vrijkomen en daarbij komt voor hen betaald werk weer om de hoek kijken. Er is wel een verschil tussen de jongere en oudere vrouwen; de laatste groep staat er iets huiveriger tegenover; voor hen is het vaak ook langer geleden dat ze in het arbeidsproces zaten.

Daarnaast zijn er vrouwen die – indien de financiële noodzaak zich niet aandient – niet van plan zijn om op zoek te gaan naar werk. De drempels zijn voor hen hoger dan de opbrengsten.

6.2 Faciliterende voorwaarden

Omschrijving ideale baan

Hoe zou een ideale baan er uitzien voor de niet-werkende vrouwen? De elementen van zo'n baan worden grotendeels ingegeven door de mogelijkheden die deze bieden om werken te combineren met de zorg voor kinderen:

- onder schooltijd kunnen werken (9.00–12.00, 9.00–15.00);
- vrij zijn in schoolvakanties;
- halve dagen;
- thuis kunnen blijven indien kind ziek is;
- niet meer dan 32–36 uur (jonge ongebonden vrouwen);
- status krijgen die recht doet aan opgedane levenservaring (niet als jongste bediende);
- werk met leuke collega's.

Willen sommigen wel terugkeren in hun oude beroep (drogisterij, winkel, viskraam), anderen willen vanuit de opgedane ervaringen met een kinderrijk gezin wel een baan in de kinderopvang, of vanuit de behoefte aan contacten als receptioniste/gastvrouw aan de slag. Het volgen van een cursus of opleiding wordt als wellicht noodzakelijke stap gezien hiervoor; de jongere vrouwen lijken hiermee wat minder moeite te hebben dan de oudere vrouwen.

Faciliterende voorwaarden

De mogelijkheid van kinderopvang is een heikel punt. Want de officiële kinderopvang staat niet bij alle vrouwen heel goed bekend, zo lijkt het. Nogal wat niet-werkende vrouwen hebben de neiging zoveel mogelijk zelf hun kinderen te willen opvangen of door de directe omgeving zoals (schoon)moeders of partners.

“Ik denk dat ik daar heel erg aan zou moeten wennen. Ik kan mijn kinderen niet loslaten.” (35 jaar, Marokkaans, niet-werkend)

Verder zijn de kosten die met kinderopvang zijn gemoeid een groot bezwaar. Er zijn vrouwen die van mening zijn dat ze dan werken om de kinderopvang te kunnen betalen, een in hun ogen ongewenste situatie. Indien kinderopvang goedkoper (of kosteloos) zou zijn, dan lijkt kinderopvang voor sommige vrouwen wel degelijk een aantrekkelijke mogelijkheid te kunnen zijn. Zeker voor de jongere vrouwen is de organisatie en het voor elkaar krijgen van kinderopvang een moeizame weg; indien dit vergemakkelijkt zou worden komt hun dat goed uit. De vrouwen zonder kinderen stellen eigenlijk zonder uitzondering dat ze gebruik zullen gaan maken van kinderopvang als er zich kinderen aandienen.

“Ja hoor, ik ben een voorstander van crèche en peuterspeelzaal. (...) Tuurlijk, ik neem verlof en ik ben niet van plan om fulltime te werken, maar ik ga wel werken.” (24 jaar, autochtoon, niet-werkend)

Een andere belangrijke voorwaarde waar een faciliterende werking vanuit kan gaan, wordt onder meer gezocht in de houding van werkgevers. De werkgevers zouden meer oog moeten hebben voor de levenservaring die vrouwen hebben opgedaan en minder de nadruk moeten leggen op de diploma-eis. Vrouwen voelen zich hierdoor achtergesteld ten opzichte van jonge vrouwen die nog nauwelijks werk- of levenservaring hebben, maar wel het gewenste diploma.

Tot slot wordt het te verdienen salaris naar voren gebracht als een voorwaarde die ertoe doet. Een aantal uur betaald werken levert in de banen die de niet-werkende vrouwen kunnen vervullen een niet al te hoog salaris op, omdat het gaat om ongekwalificeerd of laag gekwalificeerd werk. In sommige discussies wordt aangegeven dat de motivatie om te gaan werken niet groot is, indien dat ten koste gaat van de kostwinnerstoelagen.

“Als een vrouw twee of drie ochtendjes wil werken, tegenwoordig krijgt een vrouw 150 euro aan-rechttoeslag. Als jij twee ochtenden werkt kom je daar net aan. Dan moet je meer werken.” (53 jaar, autochtoon, werkend)

Men vindt dat het laaggeschoolde werk niet goed wordt betaald en dat er geen stimulerende werking vanuit gaat om dat slechts een beperkt aantal uren te doen.

In sommige groepen hebben we de op hand zijnde wijziging in de kostwinnerstoelage voorgesteld. Geconfronteerd met een mogelijk inkomensverlies van 150 euro netto in de maand blijkt dat wel de nodige impact te hebben. Wordt er eerst gesteld dat de partner dan misschien maar wat extra uren moet gaan werken, na enige reflectie blijkt dat dit financiële verlies niet makkelijk te compenseren valt. Er wordt met enige verontwaardiging opgemerkt dat een dergelijke maatregel zwartwerken door vrouwen in de hand werkt.

6.3 Inschatting kansen op de arbeidsmarkt

De werkende en niet-werkende vrouwen hebben een belangrijke eigenschap met elkaar gemeen: ze zijn vrijwel allemaal vrij somber gestemd over hun positie op de arbeidsmarkt. Want ze zien om zich heen dat een diploma erg belangrijk is en dat dit je mogelijkheden op de arbeidsmarkt verruimt of beperkt. Dit geldt in nog sterkere mate voor de oudere vrouwen. Was in de tijd dat ze begonnen met werken een lhb-opleiding nog voldoende om in een flink aantal beroepen/functies aan de slag te kunnen, nu staan de zaken er heel anders voor. Er wordt naar voren gebracht dat zelfs voor de meest basale functies zoals caissière of schoonmaakster een diploma vereist is. De allochtone vrouwen hebben soms niet eens een lhb-opleiding afgerond.

“Sneu dat je havo moet hebben om achter de kassa te zitten die alles voor je uitrekent. Vroeger moest je prijzen uit je hoofd leren.” (42 jaar, autochtoon, niet-werkend)

Tevens speelt bij de oudere vrouwen een rol dat zij hun leeftijd (40+) als handicap ervaren op de arbeidsmarkt. Want zeker voor de lagere functies zijn ze naar eigen zeggen ‘dure’ krachten en zijn werkgevers er niet happig op hen in dienst te nemen. Dit argument horen we overigens eveneens terug bij de jongere vrouwen; in lagere functies ben je blijkbaar al snel een te dure kracht. Er wordt met de nodige scepsis gesproken over werkgevers die op zoek zijn naar ‘jonge meiden met heel veel ervaring’.

De jongere niet-werkende vrouwen hebben – in het geval van een afgebroken opleiding – soms behoorlijk spijt dat ze het niet hebben opgebracht om de opleiding af te ronden, aangezien ze daar als begin twintiger momenteel de wrange vruchten van plukken.

Al met al heeft dit tot gevolg dat zowel de werkende vrouwen als de niet-werkende vrouwen zichzelf beschouwen als een kwetsbare groep op de arbeidsmarkt. Voor de werkende vrouwen geldt dat ze bij een eventueel ontslag vrezen niet makkelijk een nieuwe baan te vinden, ondanks het feit dat ze vaak al jarenlange ervaring hebben opgebouwd. Voor de niet-werkende vrouwen gaat op dat het gebrek aan diploma's, vaak gekoppeld aan een geringe werkervaring, hun aanleiding geeft te denken dat het vinden van werk heel moeizaam wordt. De vrouwen zien hun stellingname verder bevestigd door ervaringen in hun directe omgeving: familieleden die het niet lukt om werk te vinden, mensen die bij reorganisaties worden ontslagen en onbemiddelbaar blijken, werkgevers die contracten voor bepaalde duur aangaan en niet makkelijk verlengen.

“Dan denk je: zij [red.:eigen kinderen] komen nog niet aan de bak, laat staan ik. Dan denk je: het heeft geen nut om werk te zoeken. Zij hebben gestudeerd, hebben de diploma’s, kunnen de taal hartstikke goed en kunnen met computers omgaan en dan worden ze afgewezen en dan kom jij met helemaal niets.” (41 jaar, Marokkaans, niet-werkend)

Alle moeders stellen dat ze hun kinderen op het hart drukken toch echt een opleiding af te ronden om daarmee hun kansen te vergroten en niet in een vergelijkbare positie terecht te komen.

6.4 Het zoekgedrag

Op welke manier zouden vrouwen op zoek gaan naar werk? Welke wegen zouden ze bewandelen en welke wegen zien ze als meest succesvol?

Duidelijk is dat niemand denkt het bij één manier te kunnen laten. Diverse methodes zullen moeten worden ingezet om enige kans van slagen te hebben.

De jongere vrouwen hebben internet, vacaturesites en inschrijving bij een uitzendbureau vrij vooraan in het hoofd zitten als een manier om werk te vinden, de oudere vrouwen benadrukken meer de weg van via via zoeken. Want, zo redeneren ze, indien je door een bekende een ingang hebt bij een bedrijf/organisatie maak je een grotere kans om te worden aangenomen. Bovendien hebben ze het gevoel met hun leeftijd, gebrek aan diploma en/of ervaring absoluut geen kans te maken bij een ‘gewone’ sollicitatie. Zij menen dat zij zich beter kunnen presenteren in een gesprek dan in een brief of cv, want daar zien ze wel tegenop. Als bijkomend voordeel wordt ingeschat dat je je dan al een bepaalde indruk kunt vormen van de betreffende organisatie/bedrijf, doordat de contactpersoon informatie kan geven over de werksfeer, de werkzaamheden en dergelijke.

“Nou, als je oom op een kantoor werkt, bijvoorbeeld bij de ING en ze hebben daar mensen nodig en het lijkt je daar wel leuk, nou dan kun je daar gaan werken bijvoorbeeld”. (18 jaar, Surinaams, schoolgaand)

Sommige vrouwen zouden een baan zoeken in het werk dat ze hebben gedaan voordat ze stopten en dan langs gaan bij mogelijke werkgevers (slagerij, drogisterij). Juist omdat ze al ervaring hebben in een bepaalde branche, denken ze daar meer kans te maken bij een eventuele terugkeer. Verder is het werk waar ze zich iets bij kunnen voorstellen en dat geeft meer zekerheid over de vereiste vaardigheden.

Een paar jonge vrouwen die momenteel werkzoekend zijn, hebben ervaring opgedaan met een jobcoach vanuit de gemeente en met uitzendbureaus. De indruk die uit hun ervaringen naar voren komt is niet onverdeeld positief. Zo blijken deze begeleiders lang niet altijd goed in te schatten welke eisen worden gesteld bij een bepaalde vacature, wat inhoudt dat de vrouwen hun neus stoten bij een daadwerkelijke sollicitatie. Ze geven aan dat er een ontmoedigende werking uitgaat van dit soort ervaringen.

“Ik kom daar, neem m’n cv mee, zeggen ze: ‘Geen diploma boekhouding.’ Zeg ik: ‘Ja, dat klopt.’ ‘Oh, maar daar hebben we wel expliciet om gevraagd.’ Zo vaak gehad, door gemeente of uit-

zendbureau naar sollicitatie gestuurd, terwijl ze expliciet vragen naar diploma waar ik niet aan voldoe.” (24 jaar, autochtoon, niet-werkend)

Jonge niet-werkende vrouwen hebben overigens meer dan de oudere vrouwen de intentie om eerst een opleiding te gaan volgen, waarmee ze hun kansen op de arbeidsmarkt denken te vergroten. Want juist doordat ze mogelijk een lang werkend leven voor zich hebben, willen ze ervoor zorgen dat dit kan gebeuren in een baan die naar hun zin is.

“Misschien via ‘Zorg en welzijn’ een avondcursus doen en dan kijken of ik doktersassistente kan worden.” (33 jaar, autochtoon, niet-werkend)

6.5 Behoefte aan ondersteuning

Al met al blijkt dat de vrouwen zichzelf niet al te veel kansen toedichten op de arbeidsmarkt en dat ze het eveneens moeilijk vinden om de weg er naartoe te bepalen.

In hoeverre zijn ze gebaat bij ondersteuning in de zoektocht naar werk? De werkende vrouwen gaven aan dat ze een vorm van begeleiding nodig achten teneinde vrouwen te helpen door de drempel naar betaald werk minder hoog te maken. Niet-werkende vrouwen zelf geven eveneens aan wel ondersteuning te kunnen gebruiken, juist vanuit hun moeilijke positie op de arbeidsmarkt: de banen liggen niet voor het oprapen, hun kwalificaties zijn niet optimaal en de bekendheid met de wegen is vrij gering.

De suggestie om *via stages of vrijwilligerswerk* ervaring op te kunnen doen met werk wordt door nogal wat vrouwen – met name de oudere vrouwen – positief ontvangen. Dit biedt hun de mogelijkheid om zonder al te veel druk ervaring op te doen in een werkomgeving. Want er lijken vooral beren op de weg naar werk te worden gezien en veel minder kansen.

Enkele vrouwen stellen dat het niet ten koste moet gaan van een anders betaalde baan (bijvoorbeeld werk in supermarkt), of dat een proeftijd er juist voor is om uit te maken of je ergens past of niet; zij zijn niet geporteerd van werken zonder verdiensten. Met een opleiding die een geld- en tijdsinvestering vraagt, kunnen ze zich wel wat voorstellen bij een stageplek/vrijwilligerswerk.

Een oudere vrouw heeft zelf inderdaad de stap gezet om te beginnen met vrijwilligerswerk in een hospice om te kijken of werken in de zorg een reële optie is voor haar. Naar aanleiding van haar ervaringen aldaar heeft ze besloten de opleiding ‘helpende’ in zorg en welzijn te volgen.

Tevens is in enkele groepen nagegaan hoe vrouwen aankijken tegen de mogelijkheid van een *buddy*. Met name het idee dat een bekende uit hun omgeving hen begeleidt en stimuleert bij het onderzoeken van hun mogelijkheden blijkt aan te spreken. Dat geeft de vrouwen een ‘vertrouwd gevoel’. Ook wordt aangevoerd dat ze zelf – vanwege een langere tijd uit het arbeidsproces – geen contacten meer kunnen aanboren in de werkende wereld. Maar ook bij het zoeken van een adequate opleiding kan een buddy behulpzaam zijn.

“Ik vind het moeilijk om uit te zoeken hoeveel een opleiding kost, of je wat terugkrijgt van de belasting.” (33 jaar, autochtoon, niet-werkend)

6.6 Het beroep/belang van de samenleving

Zowel bij de werkende als bij de niet-werkende vrouwen is aan de orde gesteld in hoeverre ze gevoelig zijn voor het argument dat de samenleving ieders werkinzet nodig heeft, dus ook die van hen. Of het nou om meer uren gaat of om aan het werk gaan.

Het belang van de samenleving blijkt lastig over te brengen. Want dit vereist een langere termijnperspectief, terwijl de vrouwen zich in hun huidige situatie en omgeving geconfronteerd zien met werkloosheid en weinig kansen op de arbeidsmarkt. Kortom: de oproep is strijdig met hun perceptie over hun kansen. Het levert in vrijwel alle groepen de reactie op 'dat er dan wel werk moet zijn'.

"Dat krijgen wij niet mee. Laatst waren bij KPN zo veel ontslagen en TNT waar mijn broer werkt al heel veel jaren, die staat misschien binnenkort ook op straat. Hij moet nou voor jaren eruit."
(40 jaar, Surinaams, niet-werkend)

"Er moeten wel mogelijkheden zijn om te werken. De kinderopvang wordt ook steeds duurder. Dan werk je als vrouw om de kinderopvang te betalen. Er is leeftijdsdiscriminatie, dan moet je mensen wel de kans geven. Beter om een ouder iemand met ervaring een kans te geven (...) Dan moeten ze minder op diplomaatjes letten." (33 jaar, autochtoon, niet-werkend)

Er spelen nog enkele argumenten in dit verband:

Richting overheid

- er moet dan eerst een beroep worden gedaan op uitkeringsgerechtigden;
- er mag geen verplichtend karakter aan worden verbonden: wel of niet werken moet een vrije keuze blijven;
- dan moet kinderopvang beter (en goedkoper) zijn geregeld.

Richting werkgevers

- moeten minder letten op diploma's en meer op levenservaring.

7 Het mediagebruik

In dit hoofdstuk besteden we aandacht aan het mediagebruik van vrouwen. Welke media gebruiken ze en hoe het is gesteld met hun bekendheid en vertrouwdheid met social media zijn thema's die onderwerp van gesprek zijn geweest.

7.1 Het gebruik van traditionele media

Kranten

De vrouwen zijn vrij eenduidig: kranten spelen nauwelijks een rol, vrijwel niemand heeft een abonnement op een dagblad. Het kostenaspect van een krant houdt hen tegen. Men is in zekere mate wel geïnteresseerd in nieuws, maar niet bereid of in staat om geld uit te geven aan een krant. Enkele vrouwen lezen wel eens een gratis dagblad zoals Metro of Sp!ts, die ze onderweg in het openbaar vervoer tegenkomen. Ook wordt nieuws wel bekeken via internet op Telegraaf.nl of nu.nl, via nieuwsuitzendingen op tv of Teletekst.

Daarentegen spelen de huis-aan-huis verspreide gratis kranten wel een rol van betekenis. Deze worden door alle vrouwen gelezen. De functie van de gratis huis-aan-huiskranten is divers:

- nieuws over de buurt/directe omgeving;
- als agenda: wat is er binnenkort te doen;
- familieberichten;
- advertenties van winkels;
- vacatureaanbod.

Ook brievenbusreclame wordt met de nodige aandacht doorgenomen.

Tijdschriften

De consumptie van tijdschriften kent iets meer variatie. De allochtone vrouwen kopen vrijwel geen tijdschriften voor zichzelf. Het tijdschriften lezen beperkt zich voor hen tot situaties waarin ze tijdschriften tegenkomen zoals bij de kapper, de huisarts. Wel geven de oudere allochtone vrouwen aan een tijdschrift te krijgen via de moskee, waarin een mix staat van Nederlands nieuws en nieuws uit het land van herkomst. Opvallend is verder dat de Ditjes & Datjes (een gratis tijdschrift van Dirk van den Broek) door allochtone vrouwen naar voren wordt gebracht als een aardig tijdschrift.

Er blijkt – zeker bij de autochtone vrouwen – wel sprake te zijn van meeleeergedrag; diverse vrouwen geven aan een tijdschrift te krijgen via een moeder, buurvrouw of vriendin. Dat betreft vaak roddelbladen als de Privé, Weekend of vrouwenbladen als Vriendin en Libelle. Net zoals bij de krant zijn financiële factoren de belangrijkste reden om niet zelf tijdschriften aan te schaffen: het huishoudbudget laat het niet toe. De werkende autochtone vrouwen hebben meer interesse in tijdschriften en kopen deze wel eens los, sommigen hebben een abonnement. Degeven met dochters in huis geven aan bij de aankoop van een tijdschrift rekening te houden met hun voorkeuren; glossies blijken dan hogere ogen te scoren.

Televisie

Vrijwel alle vrouwen betrekken de televisie in hun mediagebruik. De meeste vrouwen kijken regelmatig televisie, sommige vrouwen hebben er nauwelijks interesse in. De voorkeuren in programma's lopen behoorlijk uiteen. Goede Tijden Slechte Tijden blijkt nog wel de meest gemeenschappelijke deler te zijn net als RTL Boulevard en Shownieuws. Nieuwsuitzendingen worden ook door nogal wat vrouwen gevolgd om op de hoogte te blijven, maar daar is wel een duale houding in merkbaar. Sommige vrouwen hebben het gevoel dat het nieuws vooral ellende te bieden heeft en sluiten zich er om die reden meer voor af. Verder heeft men vaak belangstelling voor meer consumentachtige programma's als Radar en Kassa en medisch getinte programma's. Ook de meer reality-achtige programma's zoals bijvoorbeeld Dames in de dop kennen enige populariteit. Familieprogramma's zoals X-factor en Ik hou van Holland worden vaker met het gezin meegekeken. Maar houdt de een juist van crimeseries, de ander is weer meer weg van films. Slechts enkele vrouwen zijn geïnteresseerd in actualiteitenprogramma's en talkshows zoals Pauw en Witteman en De Wereld Draait Door.

Voor wat betreft de zenders blijkt dat RTL4 vaak wordt genoemd. Opvallend is dat in Amsterdam AT5 interessant wordt gevonden om meer het lokale nieuws te volgen. In Amersfoort wordt met enige spijt naar voren gebracht dat de Stadsomroep is gestopt; regionale zenders spelen dus een rol in het kijkgedrag.

De Turkse en Marokkaanse vrouwen geven relatief vaak aan naar de zenders uit het land van herkomst te kijken.

Internet

Internet speelt voor vrijwel alle vrouwen een belangrijke rol en is echt opgenomen in het dagelijks leven; diverse vrouwen geven aan eigenlijk niet meer zonder internet te kunnen. Internet wordt voor allerlei diensten gebruikt: bankieren, vakanties boeken, nieuws volgen, vergelijkings-sites bezoeken voor de aankoop van een product, zoals kleding kopen. Verder wordt er flink wat gegoogeld als men ergens iets meer over wil weten. Ook een site als Marktplaats wordt regelmatig genoemd. Sommigen maken ook gebruik van internet voor de spelletjes die ze spelen of een opleiding die ze volgen. De jongere vrouwen in het gezelschap zijn enorm vertrouwd met internet en hebben allemaal een smartphone.

Met name de oudere allochtone vrouwen lijken nog iets meer in een (gevoerd) kennismakingsstadium te verkeren. Zo heeft een vrouw leren skype, omdat haar dochter een jaar naar Amerika vertrok. Een ander heeft al een paar keer een computercursus gevolgd, maar vindt het lastig om onder de knie te krijgen.

“Als je goed Nederlands kan is het makkelijker, dan hoef je maar een paar dagen te oefenen. Maar ons kost het veel tijd.” (55 jaar, Marokkaans, werkend)

7.2 Het gebruik van social media

De ervaringen van vrouwen met social media zijn al vrij intensief. Lid zijn van Facebook, Hyves of MSN lijkt inmiddels gemeengoed. Er zijn echter wel accentverschillen. Zo hebben de meeste oudere vrouwen Hyves leren kennen via hun kinderen. De kinderen blijken dan vaak het

Hyves-account te hebben aangemaakt voor hun moeder. Hyves wordt door hen ook meer gebruikt dan Facebook. De jongere vrouwen daarentegen lijken zich meer op Facebook te richten; Hyves is voor hen enigszins 'uit'. De oudere allochtone vrouwen zijn nog niet bezig met social media, niet verrassend gezien hun beginnerstatus met internet.

Social media vormen zeker voor de jongere vrouwen een vast onderdeel van hun sociale netwerk; ze onderhouden hun contacten via Facebook, Hyves en een enkeling nog via MSN. Facebook verschaft de mogelijkheid met familie in het buitenland contact te houden, maar ook met vriendinnen die in de vakantie zijn opgedaan. Hyves en Facebook bieden de mogelijkheid om oude contacten weer aan te halen.

"Dagelijks contact onderhouden op Facebook, laten weten hoe het met je gaat." (41 jaar, Surinaams, werkend)

"Ik facebook, door mijn schoonzussen in het buitenland. Heb bijna alleen contact met hen, doe er niet veel mee." (51 jaar, autochtoon, werkend)

Twitter wordt sporadisch door enkele jongere vrouwen gebruikt, maar heeft nog niet een vaste plek in hun leven veroverd. Ze weten nog niet zo goed wat ze er mee aan moeten, ook al is het hip.

8 De schoolgaande meisjes

Gezien het feit dat de groep schoolgaande meisjes een heel andere groep is dan de volwassen vrouwen, hebben we ervoor gekozen de resultaten uit de gesprekken met hen apart te beschrijven. We gaan achtereenvolgens in op de wijze waarop ze in het leven staan, het belang dat ze toedichten aan een opleiding, hoe ze naar hun toekomst kijken en de rol van werk.

8.1 Bezigheden binnens- en buitenshuis

Voor de scholieren is de dag gevuld met het klaarmaken voor school en afhankelijk van wel of niet stage lopen naar de school of het stageadres gaan. Eenmaal terug thuis breekt voor hen de tijd aan van het ontspannen door middel van computeren, afspreken met vriendinnen of eventueel sporten.

“Ik ga meestal na schooltijd naar mijn vriend of met vriendinnen. We gaan gewoon ergens zitten bij iemand thuis.” (15 jaar, autochtoon)

Hun opleidingen vragen over het algemeen thuis niet veel tijdsinvestering; ze geven er ook blijk van niet al te veel puf hiervoor te hebben. Een enkel meisje heeft thuis verplichtingen in het zorgen voor een jonger broertje of het doen van boodschappen of andere huishoudelijke klussen; dit betreft vaak de meisjes uit eenoudergezinnen.

Voor de jonge schoolgaande vrouwen blijken vriendinnen en hun familie eveneens van grote betekenis in de vrije tijd. Het tijd doorbrengen met een vriendje is voor de autochtone en Surinaamse meisjes verder een geliefde bezigheid. De Turkse en Marokkaanse meisjes lijken iets meer op thuis en familie gericht, de autochtone en Surinaamse meisjes zijn wat meer outgoing. Sommige meisjes gaan uit in het weekend, maar de vijftienjarigen komen daar nog niet zo aan toe. Voor de allochtone islamitische meisjes is uitgaan sowieso uit den boze; zij mogen van hun ouders niet in gelegenheden komen waar alcohol wordt geschonken.

8.2 Wat doet ertoe in het leven

De schoolgaande meisjes noemen prestaties op school die bijvoorbeeld buiten verwachting om goed zijn gegaan, waardoor andere problemen even verminderd lijken.

“Laatst hadden we rekentoets maar ik had helemaal niet geleerd en het was heel erg moeilijk en iedereen had een onvoldoende en ik had een 9,8 gehaald. Daarvoor had ik ruzie met mijn ouders gekregen en dat was ik toen wel vergeten.” (16 jaar, autochtoon)

Ook wordt door hen naar voren gebracht dat ze blij kunnen zijn over iets wat achter de rug is, bijvoorbeeld een examen [red.: sommigen doen eindexamen in deze periode]. Maar ook de voltoening die het geeft als je iets waar je tegenop ziet toch voor elkaar hebt gekregen.

Aan de schoolgaande meisjes merk je naast het belang van het eigen gezin en de familie ook dat ze erg gericht zijn op de peergroep om van alles mee te delen. Verder blijkt het nadenken over de toekomst en daar op termijn invulling aan kunnen geven eveneens belangrijk te worden gevonden.

“Vriendinnen hebben zodat je daarmee kan omgaan en iets kan vertellen als er wat is.” (16 jaar, autochtoon)

Rolmodellen

Net als bij de vrouwen blijkt ook voor de meisjes in dit onderzoek hun moeder een duidelijke voorbeeldfunctie te vervullen. Zij wijst hen de weg, laat zien dat je het ook in moeilijke omstandigheden kunt redden of zij weet met haar levenshouding bewondering op te wekken van de dochters.

“Mijn mama. Omdat ze altijd alles heeft gedaan wat ze wou en ook al was het moeilijk, dan heeft ze het ook altijd voor elkaar gekregen met hard werken.” (15 jaar, autochtoon)

De vraag naar bekende vrouwen voor wie ze bewondering hebben, levert bij de meisjes niet veel reacties op; ze hebben niet zozeer Nederlandse bekende vrouwen voor ogen en zijn veel meer gericht op Amerikaanse beroemdheden zoals Lady Gaga, Beyoncé. Ook zijn ze wat terughoudend in het noemen van voorbeeldvrouwen, want dat zou veronderstellen dat ze ‘fan’ zijn van iemand en dat willen ze niet.

8.3 De kijk op en beleving van werk

Op welke manier zijn de meisjes bezig met hun toekomst, welke plaats vervult werken hierin? Aan de hand van onderstaande persona illustreren we wat voor de meisjes vooral speelt ten aanzien van werken.

Schoolgaande meisjes

Van de allochtone meisjes werkt maar één meisje naast school, van de autochtone meisjes zijn er drie op zoek naar werk en een van hen heeft momenteel werk. Hierin blijkt een verschil merkbaar tussen degenen onder en boven de zestien jaar. Want, zo stellen ze zelf: onder de zestien kunnen ze eigenlijk nog geen interessante bijbaantjes vinden. Dat beperkt zich dan tot een krantenwijk of vakkenvullen bij een supermarkt en die baantjes vinden ze wel geschikt voor jongens maar niet voor zichzelf. Opvallend is verder dat de Turkse en Marokkaanse meisjes aangeven dat hun ouders hen nog niet zo stimuleren om te werken naast hun opleiding. Dit argument horen we niet zo terug in de autochtone groep.

"Bij mij in de familie is het echt: school gaat voor en dan werken." (16 jaar, Turks)

8.4 Een toekomst met werk

Alle meisjes zien zichzelf later in een betaalde baan werkzaam zijn; dit is voor hen volstrekt vanzelfsprekend. Het hebben van een afgeronde opleiding zien ze hierbij wel als heel belangrijke voorwaarde om dit te kunnen doen. Ze hebben voorbeelden om zich heen gezien van meisjes die van school zijn gegaan bijvoorbeeld vanwege gezinsomstandigheden en hebben gemerkt dat het voor die betrokken meiden heel moeilijk was om weer de stap naar school te zetten. Ze zien hen vaker niet terugkeren op school dan wel.

“Buurmeisje hebben ze van school getrap. Ze mag wel weer beginnen, maar ze was toen zes maanden schoolloos en nu heeft ze helemaal geen zin meer en gewoon niet meer gemotiveerd om weer te beginnen aan school. Want ze zit al zes maanden thuis.” (17 jaar, Turks)

Het jeugdig optimisme klinkt door in hun perceptie op de toekomst, want ze hebben de neiging de eigen beroepsperspectieven vrij hoog in te schatten. Er komen ook vrij ideaaltypische beroepen langs zoals werken bij een tijdschrift als Vogue, een beroemd kledingmerk zoals Björn Borg.

Wat verder opvalt is dat de allochtone meisjes serieuzer omgaan met hun opleiding en beroepsperspectief dan de autochtone meisjes; laatstgenoemden hebben meer een houding van ‘we zien wel’. Allochtone meisjes benadrukken ook meer het streven naar onafhankelijkheid dan de autochtone meisjes doen.

Het leven met een baan is voor hen onderdeel van het volwassen bestaan en staat nog redelijk ver van hen af. Want er moeten eerst keuzes worden gemaakt en vervolgopleidingen gevolgd en afgerond. En daar hebben ze het al moeilijk/druk genoeg mee. Want keuzes maken voor een opleiding blijkt de nodige keuzestress met zich mee te brengen. Naar aanleiding van tegevallende stages worden bepaalde richtingen verworpen en volgende gekozen.

Alle meisjes zijn van mening dat de huishouding en het inkomen een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid zijn van man en vrouw. Maar: sommigen vinden het het eerlijkst dat degene die het meest thuis is degene is die het meest in huis doet.

Indien ze kinderen krijgen zien ze zichzelf vooral doorwerken of eventueel stoppen als het niet lukt om het te combineren totdat kinderen naar school gaan, maar het is een ver-van-mijn-bed-show. Een andere reden om te stoppen met werken zou een eventuele arbeidsongeschiktheid zijn.

“Als ik geen kinderen had zou ik gewoon fulltime werken. Want wat ga je anders de hele dag thuis doen? Als ik kinderen had zou ik parttime werken.” (15 jaar, Marokkaans)

Wel geven ze aan dat het moeilijk zal zijn om na een periode van niet-werken weer aan de slag te komen. Sommige meisjes zien hun moeder weer pogingen doen en merken dat het dan niet meevalt om een baan te vinden. Dit geeft hun nog eens extra de bevestiging om vooral door te blijven werken met kinderen.

Over motieven en drempels

Er is de meisjes voorgelegd in hoeverre een argument als ‘erbij horen’ voor hen van belang is om wel of niet te gaan werken. Dit blijkt voor hen niet relevant. Want dat roept associaties op met dat erbij horen het belangrijkste is en zij zijn de mening toegedaan dat je van jezelf en je eigen wensen moet uitgaan. Hetzelfde geldt voor het argument van niet-werkende vrouwen dat werkgevers ‘niet op ons zitten te wachten’. Ze vinden dat vrouwen dan een te weinig positief zelfbeeld hebben en te onzeker zijn over zichzelf. Daar hebben zij in ieder geval geen last van. De allochtone meisjes brengen in dat het vrouwen kan betreffen die een slechte beheersing van de Nederlandse taal hebben. We zien hier wel een tegenstrijdigheid opdoemen, want op een

ander moment in het gesprek geven enkele meisjes aan dat hun moeder moeite heeft met het opnieuw vinden van een baan na een niet-werkzame periode.

Wel/geen bijdrage aan de samenleving

Er is nagegaan in hoeverre de meisjes van mening zijn dat niet-werkende vrouwen onvoldoende zouden bijdragen aan de samenleving. Ze zijn het hiermee niet eens en staan op het standpunt dat zolang je geen uitkering hebt ook niet profiteert van de samenleving. En een aantal moeders zorgt voor de kinderen en de huishouding. Bovendien zien ze in milieubewust leven ook een positieve bijdrage aan de samenleving.

8.5 Het zoekgedrag

Het zoeken naar werk zal volgens de meisjes op verschillende manieren moeten plaatsvinden. Internet, vacaturesites en via via zoeken worden door hen aangedragen. En als aanvullende optie geven ze nog aan dat de opleiding een bemiddelende rol kan spelen bij het zoeken van een baan. Zij hebben de ervaring dat opleidingen contacten hebben in verband met stages en dat het netwerk van de school kan worden aangeboord. Ook noemen ze de mogelijkheid om vanuit de stage te proberen in aanmerking te komen voor een contract.

Sommige meisjes geven aan wel enige ondersteuning te kunnen gebruiken, indien de zoektocht naar een 'echte' baan zich gaat aandienen. Want ze zien op tegen het sollicitatiegesprek en het opstellen van een cv en zouden daar wel wat hulp bij willen hebben.

8.6 Het mediagebruik

De krant – zowel betaald als gratis – speelt in het leven van de meisjes nauwelijks een rol. Sommige allochtone meisjes vertellen dat er een Marokkaanse of Turkse krant in huis is, maar die lezen ze zelf niet. Tijdschriften daarentegen zijn vrij populair; de meisjes zijn eigenlijk allemaal wel bezig met tijdschriften en ze besteden er ook geld aan. De titels die zij noemen zijn onder meer Elle Girl, Hitkrant, Cosmopolitan, Glamour, Gossip Girl. Ze kopen deze om de laatste trends met betrekking tot kleding, make-up en shownieuwtjes mee te krijgen.

Voor wat betreft hun televisiekijkgedrag valt op dat ze graag naar MTV kijken en noemen dan programma's als My sweet sixteen en 16 and pregnant. Maar de realityprogramma's zoals Dames in de dop en Echte meisjes in de jungle worden eveneens genoemd.

Internet is voor de meisjes een onderdeel van hun bestaan. Tekenend in dit verband is dat voorafgaand aan de groepsgesprekken alle meisjes bezig zijn met hun smartphone om nog even te 'pingen' met vriendinnen of de laatste nieuwtjes te checken op Facebook.

"Voor de gezelligheid, familie en vrienden." (16 jaar, Marokkaans)

Twitter wordt sporadisch door enkele jongere vrouwen en meisjes gebruikt. Het is duidelijk dat een ieder nog een beetje aan het uitzoeken is welke betekenis Twitter voor hen heeft. De meisjes geven aan dat ze zowel vriendinnen volgen via Twitter als enkele bekende Amerikaanse

sterren. Maar ook de Twitter-accounts van bijvoorbeeld Secret Story of TienerFacts worden gevolgd. Sommigen gebruiken het nog maar incidenteel, anderen zijn fanatiek en plaatsen ettelijke keren per dag een berichtje. Enkele voorbeelden:

“Ja, als ik bijvoorbeeld in de bus zit dan kan ik bijvoorbeeld zeggen ‘oh diegene die naast me zit stinkt heel erg’.” (15 jaar, autochtoon)

“Ik volg Gregory Van der Wiel, een voetballer.” (16 jaar, autochtoon)

8.7 Beelden van een werkend bestaan

We hebben met de schoolgaande meisjes gesproken over hun verwachtingen ten aanzien van hun werktoekomst en de voorbeelden die zij in hun omgeving zien.

Eigenlijk zien alle meisjes voor zichzelf een toekomst met werk in het verschiet. Ook benadrukken ze het belang van een diploma om in aanmerking te kunnen komen voor een leuke baan. Maar ze zijn ook nog behoorlijk aan het freewheelen en hebben lang niet altijd een realistisch beeld van hun mogelijkheden of beperkingen.

Verder hebben we van de schoolgaande meisjes en enkele niet-werkende jonge vrouwen wel informatie gekregen over hoe schooluitval tot stand komt. Problematische gezinsomstandigheden (zieke ouder, instabiel gezin) en een heftige puberteit kunnen ertoe bijdragen dat een meisje op een gegeven moment thuis komt te zitten. Er wordt daarnaast aangegeven dat het heel lastig is om op een jonge leeftijd (12/13 jaar) voor een beroepsgerichte opleiding te kiezen. Nogal wat jonge niet-werkende vrouwen zijn geswitcht in hun opleidingscarrière en hebben het er uiteindelijk na een paar pogingen bij laten zitten.

Van de schoolgaande meisjes horen we bovendien dat – eenmaal thuis – de drempel om weer naar school te gaan heel hoog wordt; zij zien de schooluitvallers vaker niet terugkeren naar school dan wel. Ook de jonge niet-werkende vrouwen geven aan ervoor te moeten waken om niet in een zekere lethargie te vervallen.

De stimulans van thuis om een opleiding af te ronden is een cruciaal gegeven. Ouders en met name een (werkende) moeder stellen zeer zeker een voorbeeld in deze. Maar mentoren en docenten op school spelen ook een belangrijke rol in het stimuleren van het afmaken van de opleiding om later als onafhankelijke vrouw in het leven te kunnen staan. Verder zijn de meisjes enorm gericht op hun peergroep. Rolmodellen in de zin van bekende Nederlandse vrouwen/meisjes hebben ze veel minder voor ogen, moeders en meisjes in vergelijkbare omstandigheden zijn dat veel meer.

Communicatie gericht economische zelfstandigheid en een eigen loopbaan zal voornamelijk moeten plaatsvinden met de boodschap waarin ze worden aangespoord te streven naar een toekomst waarin ze als onafhankelijke vrouw kunnen functioneren, ook al lijkt dat nog ver weg. Want financiële zelfstandigheid, omdat je er leuk uit wil zien, je van mooie dingen houdt en je zelf wilt bepalen waar je je geld aan uitgeeft zijn triggers die hen aanspreken. Een afgeronde opleiding maakt het mogelijk om die leuke, goed betaalde baan inderdaad te verwezenlijken. Aparte aandacht voor allochtone meisjes lijkt ons in dit verband niet noodzakelijk, natuurlijk wel

een representatie van zowel autochtone als allochtone voorbeelden. Opvallend was dat in dit onderzoek met name de allochtone meisjes een wat serieuzere indruk maakten en meer met hun toekomst bezig leken te zijn dan de autochtone meisjes.

9 Communicatieadvies

Op welke wijze en met welke boodschap(en) kunnen laagopgeleide niet-werkende vrouwen het beste bereikt en beraakt worden? Het beantwoorden van deze vraag is de uitdaging waarvoor we staan in dit hoofdstuk. In voorgaande hoofdstukken is veel terug te lezen over de manier waarop vrouwen in het leven staan, hoe ze naar betaald werk kijken, welke motieven en drempels ze hierin ervaren.

In dit hoofdstuk gaan we deze resultaten verbinden met 'gevoeligheden' van vrouwen, haakjes waarop ze aanspreekbaar zijn.

9.1 De boodschap

De Directie Emancipatie van het ministerie van OCW wil graag input verkrijgen voor een communicatiestrategie, gericht op cultuurverandering (Hoofdlijnenbrief Emancipatiebeleid/Actielijn 'Meer vrouwen aan de slag')

Duidelijk is dat er niet één boodschap is die ontwikkeld kan worden. Vrouwen hebben verschillende drempels naar voren gebracht die het hen belemmeren om deel te nemen aan de arbeidsmarkt: de een zal zich meer aangesproken voelen door een versterking van het zelfbeeld, de ander meer door de positieve ervaringen die je opdoet in werk.

9.1.1 *Strategie voor communicatie gericht op cultuurverandering*

Het ministerie wil graag inzetten op een cultuurverandering, waarin vrouwen betaald werk belangrijker gaan vinden dan nu het geval is. Op welke wijze is het mogelijk om vrouwen zodanig aan te spreken dat zij hun huidige perceptie van werk omzetten in een positievere en prikkelender perceptie?

Communicatie die gericht is op een positievere perceptie van werk, dient als eerste die aspecten van werk te benadrukken waarover vrouwen in dit onderzoek positief gestemd zijn. Zeker degenen met een arbeidsverleden hebben een voorstelling van een werkend bestaan en zijn aanspreekbaar op de positieve elementen hierin.

Wat werkt niet:

- Het benadrukken van een eventuele financiële noodzaak, aangezien de niet-werkende vrouwen deze niet voelen of effectief negeren.
- En ook niet een beroep doen op een maatschappelijk belang dat momenteel nog helemaal niet door hen wordt herkend.

Het gaat om communicatie die is gericht op een mentaliteitsverandering waarmee het volgens ons belangrijk is een positieve boodschap over werk neer te zetten.

Wat wèl te benadrukken:

- Het *sociale* element: werken levert een vergroting op van sociale contacten (vooral van belang voor moeders van oudere kinderen/middelbare scholieren). In de basisschoolleeftijd worden kinderen gebracht en gehaald en is er vaak tussen moeders onderling contact op het speelplein, bij de overblijf of het helpen op school. Als de kinderen naar de middelbare school gaan vervallen deze contacten. Collega's vergroten de blik op de wereld, je doet andere ervaringen op in een werkomgeving. Tevens ben je meer een gesprekspartner voor anderen, doordat je verschillende prikkels krijgt. Bovendien geven nogal wat niet-werkende vrouwen aan het contact met collega's en de buitenwereld te missen.
- Het *onafhankelijkheidselement*: veel vrouwen (h)erkennen de noodzaak van het op eigen financiële benen kunnen staan. Aan de hand van verhalen van vrouwen uit hun omgeving laten ze zien dat moeders krachtiger uit een scheiding zijn gekomen, als ze min of meer gedwongen de stap naar betaald werk hebben gezet. Meisjes benadrukken de rol van mentoren, moeders en andere vrouwen in hun omgeving die hen op het hart drukken zorg te dragen voor een eigen financiële toekomst.
- Het *tevredenheidselement*: werken biedt vrouwen voldoening, trots over wat ze presteren. En dat is een ander soort voldoening dan die je krijgt van het verzorgen en opvoeden van je kinderen of het op rolletjes laten lopen van de huishouding. Beide typen voldoening kunnen naast elkaar bestaan.
- Het *versterkingselement*: vrouwen zijn vaak onzeker over de eigen kwaliteiten en zijn bang om niet aan de eisen te kunnen voldoen van werkgevers. Het lijkt zinvol om in te zetten op de kwaliteiten die ze hebben juist als moeders en bestierders van het huishouden. Hiermee wordt een kanteling nagestreefd: vooral benadrukken dat vrouwen wel degelijk allerlei interessante vaardigheden hebben voor werkgevers.
- Het *opleidingselement*. Er valt niet aan te ontkomen dat laag opgeleide vrouwen soms nog geen vmbo-opleiding hebben afgerond en dat dit een werkende toekomst in de weg staat. Het kan zinvol zijn om te benadrukken dat het via een aanvullende cursus vergaren van gewenste kwalificaties niet een enorme inspanning hoeft te zijn. Nu kijken vrouwen namelijk allemaal behoorlijk op tegen een meerjarige opleiding.

9.1.2 *Strategie voor communicatie gericht op 'meer vrouwen aan de slag'-trajecten*

In de trajecten is het de bedoeling vrouwen op een gerichte manier te ondersteunen op hun weg naar werk. Het idee is om via lokale events vrouwen geïnteresseerd te krijgen en hen vervolgens te stimuleren door middel van een individuele begeleiding via 'keukentafel'-gesprekken en een systeem van buddy's meer concreet inhoud te gaan geven aan het op weg zijn naar betaald werk. Inzet van deze manier van werken is het via lokale rolmodellen aanspreken van laagopgeleide niet-werkende vrouwen. Hoe deze vrouwen te bereiken en te stimuleren naar een dergelijk lokaal event te komen? Welke boodschap zou hen aanspreken?

Zoals uit de gesprekken bleek hebben laagopgeleide vrouwen het gevoel een 'achterhoede'-speler te zijn: ongekwalificeerd of laag gekwalificeerd, te oud, te duur et cetera. Daarnaast hebben met name de oudere vrouwen de nodige emotionele drempels te overwinnen bij het idee weer aan het werk te gaan; ze zijn angstig en onzeker over wat hun mogelijk te wachten staat. Tevens is het voor hen heel moeilijk om de weg te vinden naar betaald werk, want hoe pak je dat aan, wat heb je nodig? Tot slot hebben niet alle vrouwen een realistische kijk op hun mogelijkheden. Waar de een zich niet realiseert wat de beperkingen van hun opleidingsniveau zijn

(willen namelijk wel 'leuk' werk), heeft een ander niet door dat haar vaardigheden door een werkgever zouden kunnen worden gewaardeerd.

Het is volgens ons nodig om in de communicatie over deze trajecten tot uitdrukking te laten komen dat:

- met een op hen gerichte ondersteuning/begeleiding (dus persoonlijk en op maat),
- stapsgewijs,
- mogelijkheden worden verkend naar betaald werk.

Er dient sprake te zijn van een uitnodigende en enthousiasmerende toon, waarbij vrouwen dit soort trajecten gepresenteerd krijgen als zijnde 'haalbaar' en niet heel erg 'highbrow'. Zodra vrouwen de indruk krijgen dat het niet meer over hen gaat, maar over vrouwen met veel meer opleiding is er een levensgroot risico dat ze afhaken.

Het lijkt ons zeer belangrijk om hun duidelijk te maken dat ze dat niet alleen doen, maar dat ze daarin begeleid worden door een ervaringsdeskundige: een vrouw die enige tijd geleden in dezelfde situatie zat als zij momenteel. Dit schept vertrouwen en werkt uitnodigend. Tevens is het van belang te benadrukken dat er allerlei tussenstappen zijn, zoals:

- kortdurende cursussen/opleidingen;
- snuffelstages;
- vrijwilligerswerk.

Kortom: een scala van mogelijkheden om daarmee meer aan bod te komen en hun kansen daadwerkelijk te vergroten; tegelijkertijd hoeft men niet direct 'echt aan de bak'.

9.1.3 Onderscheid naar doelgroepen

Er zijn in dit onderzoek verschillende groepen laagopgeleide vrouwen aan bod gekomen: jonge vrouwen (20–40 jaar), oudere vrouwen (41–55 jaar) en allochtone vrouwen (Marokkaans, Turks, Surinaams). Is het wenselijk om in de communicatie onderscheid te maken tussen deze groepen?

We denken van wel, aangezien vrouwen verschillende accenten benoemen in de drempels die ze ervaren met betrekking tot betaald werk. Bij jonge vrouwen is er al meer bereidheid aanwezig om een aanvullende opleiding te volgen. Vanuit die invalshoek is het wellicht verstandig om hen met name aan te spreken op het onafhankelijkheidselement, het sociale en tevredenheidselement van werk. Oudere vrouwen geven aan meer moeite te hebben met het overwinnen van angsten, nog meer de traditionele rolverdeling tussen mannen en vrouwen aan te houden en zichzelf bij uitstek oninteressant voor werkgevers te kwalificeren. Zij zijn vaak wel in de positie dat de kinderen wat groter zijn en ze meer vrijheid van handelen krijgen. Bij hen zou het accent kunnen liggen op het tevredenheidselement, versterkingselement en het opleidingselement.

De allochtone en autochtone vrouwen verschillen in die zin van elkaar dat sommige Turkse en Marokkaanse vrouwen te maken hebben met een traditionele kijk op de rolverdeling tussen mannen en vrouwen. Maar dit lijkt wel een steeds minder grote rol te spelen als we de verhalen van allochtone schoolgaande meisjes erin betrekken. Ook het uitdrukking geven aan hun geloof kan in hun beleving een belemmerende werking hebben op het uitoefenen van sommige beroe-

pen. Het kan zinvol zijn om deze twee aspecten apart mee te nemen in de communicatie. Voor het overige gelden bovenstaande elementen voor hen net zo goed.

9.1.4 *Wel of niet inzetten rolmodellen*

Ten aanzien van het inzetten van rolmodellen is het ons inziens wenselijk om deze dichtbij de doelgroep laagopgeleide vrouwen te houden. En dan betreft het vrouwen in vergelijkbare situaties die de laagopgeleide vrouwen aanspreken vanwege de soortgelijke omstandigheden waarin ze verkeren/verkeerden. Een bekende Nederlandse vrouw gebruiken als voorbeeld bergt al snel het risico in zich van een afwijzende houding bij de laagopgeleide vrouwen, omdat het een vrouw betreft die het allemaal al voor elkaar heeft.

9.2 **De in te zetten middelen**

Er is bij de vrouwen nagegaan van welke kanalen en media ze gebruik maken om zich te informeren om enig inzicht te krijgen in de wijze waarop ze het beste te bereiken zijn. We maken bij de media onderscheid tussen de meer traditionele media en de social media.

Er zullen verschillende kanalen moeten worden ingezet teneinde vrouwen te bereiken. En afhankelijk van de doelstelling (cultuurverandering of meer gericht op de trajecten) zal er moeten worden gekozen voor een meer landelijke of juist lokale aanpak. De vrouwen kenmerken zich niet als intensieve lezers; kranten zijn hen te duur en worden minimaal gelezen, hooguit de gratis verspreide kranten zoals Metro en Spits bereiken degenen die in situaties komen waar ze ermee in aanraking komen. Tijdschriften zijn vooral voor de wat jongere vrouwen in beeld maar hebben eveneens de beperking in zich van de hoge kosten. Televisie: de programma's en zenders laten veel variatie in voorkeur zien. Goede Tijden Slechte Tijden is een redelijk gemeenschappelijker deler net zoals reality-achtige programma's. De regionale zenders blijken wel te worden gevolgd – voor zover mogelijk. Bij Turkse vrouwen speelt de eigen zender een rol van betekenis. Communicatie via televisie is weliswaar een middel waarmee je veel vrouwen kunt bereiken, maar het kijkgedrag is zo gevarieerd dat het lastig is om een hoog bereik te realiseren.

Welke kanalen lenen zich wel voor communicatie met deze groep? Uitgangspunt bij de keuze van de kanalen moet ons inziens een makkelijke bereikbaarheid en toegankelijkheid zijn en een grote trefkans bij deze groep vrouwen. Kortom: zonder dat het gepaard gaat met financiële lasten, op plekken waar ze sowieso komen.

Media

- Huis-aan-huiskranten: worden intensief gelezen en komen bij een ieder binnen; er hoeft geen moeite voor worden gedaan.
- Brievenbusreclame: vrouwen zijn geïnteresseerd in aanbiedingen en nemen deze folders door. Een flyer tussen de reclame kan een prikkelende werking hebben.
- Gratis verspreide tijdschriften: een tijdschrift van een supermarkt (Ditjes & Datjes bij allochtone vrouwen) blijkt op de nodige interesse te kunnen rekenen.
- Tijdschriften: hebben voor met name de jongere autochtone vrouwen en schoolgaande meisjes enige relevantie.

- Televisie: lokale/regionale zenders lijken dan nog de meest aangewezen zenders.
- Buitenreclame: is een mogelijkheid. Vrouwen zijn ermee bekend en komen in hun dagelijks verkeer genoeg op plaatsen waar deze zichtbaar zijn.

Plaatsen/organisaties met een trefkans

- maatschappelijk werk;
- huisarts;
- buurthuis (voor allochtone vrouwen: theesalon);
- moskee;
- school;
- sportschool/sportinitiatieven.

Internet

- Internet: blijkt een veel gebruikt medium te zijn, wat zeker kansen biedt om de groep vrouwen en meisjes te bereiken. Want men kan zich een leven zonder internet eigenlijk al niet meer voorstellen. Alleen de oudere allochtone vrouwen blijken nog in een beginnersstadium te verkeren met het computergebruik; ze ondervinden ook last van hun matige Nederlandse taalbeheersing.
- Advertorials of pop-ups: worden over het algemeen irritant gevonden, dus lijken niet de aangewezen manier om aandacht te vragen. Er wordt echter wel een suggestie aan de hand gedaan om – als je mensen echt wil bereiken – een filmpje te laten zien voordat je bijvoorbeeld een filmpje van YouTube kan bekijken. Maar het is de vraag of dat soort gedwongen confrontaties tot een positieve connotatie met de boodschap leiden.
- Social media: zijn al echt doorgedrongen in het dagelijks leven van de vrouwen, met uitzondering van de oudere allochtone vrouwen. Vrijwel alle vrouwen maken gebruik van social media als Facebook en Hyves. Twitter daarentegen is echt nog in ontwikkeling; de enkeling die het gebruikt verkeert nog in een ontdekkingsstadium. Hyves wordt verhoudingsgewijs meer door de oudere vrouwen gebruikt, Facebook meer door de jongere vrouwen. De social media worden met name gebruikt voor het onderhouden van contacten; nog niet veel vrouwen zijn daarbinnen lid van bepaalde groepen/communities.

Bijlagen

Bijlage 1 Checklisten kwalitatief onderzoek

CHECKLIST WAT HOUDT VROUWEN BEZIG APRIL/MEI 2011

(versie niet-werkende vrouwen)

Opdrachtgever: een niet commerciële instelling
Onderwerp: 'wat houdt vrouwen bezig en vinden vrouwen belangrijk'
Methode: groepsdiscussie
Gespreksduur: 1,5 uur
Locatie: Amsterdam/Amersfoort

A. Introductie en kennismaking (10 minuten)

- Welkom heten bij Veldkamp
- Opdrachtgever: vertellen we op het eind!
- Thema: wat houdt vrouwen bezig en wat vinden vrouwen belangrijk
- Spelregels:
 - Het gaat om meningen, dat betekent dat er geen goede of foute antwoorden zijn. Verzoek om vrijuit te spreken.
 - Verzoek om mobiele telefoons uit te zetten.
 - Opname, meekijken en anonimiteitwaarborg.
- We beginnen met voorstelronde: naam, leeftijd, gezinssituatie, geboorteland.

B. Het dagelijks leven (25 minuten)

- Hoe ziet uw dag er uit, wat doet u zoal? *INT: bijvoorbeeld huishouding, vrijwilligerswerk, activiteiten op school, kinderen naar school brengen*
- Wat voor een andere activiteiten doet u? En waar, op welke plek doet u die? En met wie doet u dat?
- Wat vindt u echt leuk, zinvol, belangrijk om te doen?
- Wat maakt dat u met een voldaan gevoel op een dag terugkijkt? Waarom is dat zo?
- Wat is voor u het belangrijkste in het leven? Waarom juist dat? *INT: let op, niet alleen ingaan op 'goede gezondheid'.*
- Wat is uw belangrijkste rol?
- Wat voor een soort televisie programma's kijkt u graag? Welke zenders?
- Wat voor kranten leest u (hah, gratis, reg/landelijk)?
- Leest u tijdschriften? Wat voor een tijdschriften leest u graag?
- Over wat of wie leest u graag?
- Wie zijn uw voorbeelden? Op welke manier zijn ze voor u een voorbeeld?
- Voor welke bekende Nederlandse vrouwen heeft u bewondering? Waarom?
- Welke rol speelt internet voor u? Wat doet u er zoal mee? Welke sites bezoekt u? Bent u lid van bepaalde communities?

- Welke rol spelen facebook, hyves (Twitter) voor u? Wat doet u er mee? Gebruikt u deze actief of vooral reactief?

C. werken/niet-werken (20 minuten)

- We laten u een aantal foto's zien. Welke vrouwen zijn volgens u typisch niet-werkende vrouwen zoals u?
- *INT: kies veel gekozen foto's: Vertel eens:*
 - wat voor type vrouw is dit (karaktereigenschappen)
 - wat onderscheidt haar van andere vrouwen
 - hoe wil ze overkomen op anderen
 - wat wil ze bereiken in het leven
 - wat voor gevoel levert haar leven haar op
 - etc
- Heeft u ooit gewerkt? Wanneer was dat? Wat deed u toen?
- Waarom bent u toen gaan werken? Welke motieven hebben hierbij een rol gespeeld? Waarom juist deze?
- Hoe vond u het om te werken? Vond u het leuk? Wat bood het u?
- Wanneer bent u gestopt met werken? Waarom bent u gestopt met werken?
- Waarom werkt u op dit moment niet? Welke redenen zijn daarvoor?
- Bent u tevreden met uw huidige situatie? Wat zou u willen veranderen?
- *Als niet-werkende vrouw draag je te weinig bij aan de samenleving. Wat vindt u van deze stelling?*
- Kent u werkende vrouwen? Wat zijn dat voor vrouwen? Op welke punten zijn die anders dan jullie?
- Wat vindt u van vrouwen die werken? Waarom vindt u dat?
- Wat zijn de voordelen van wel werken?
- *Als werkende vrouw ben je een goed voorbeeld voor je dochters. Wat vindt u van deze stelling?*
- Speelt afkomst een rol bij de manier waarop vrouwen naar werk kijken? *INT: check op: opvattingen taakverdeling mannen en vrouw*

E. stimulans (30 minuten)

- Stel dat u (weer) zou gaan werken: hoe kijkt u daar tegen aan?
- In hoeverre ziet u daar tegen op? Waar ziet u dan tegen op, wat lijkt u dan lastig?
- Wat moet u thuis, met uw gezin regelen om te kunnen werken? Is dat mogelijk, kan dat geregeld worden? Wie moet dat regelen?
- Hoe ziet een ideale baan er voor u uit? Waar moet dat aan voldoen? Hoeveel uur zou u willen werken? Op welke tijden van de dag?
- Stel: u wilt aan het werk. Op welke manier zou u naar werk zoeken?

- Op welke manier kan men u helpen bij het zoeken naar werk? *INT: zoeken, brieven schrijven, sollicitatiegesprekken*
- Wat voor een soort werk zou u dan willen doen? Waarom dat soort werk?
- Wat vindt u van werken in de zorg? Waarom vindt u dat? Hoe weet u dat?
- Wat voor een soort werk is er in de zorg voor vrouwen zoals u?
- Wie doet er vrijwilligerswerk? Stel dat dit vrijwilligerswerk een echte baan zou worden, wat vindt u daarvan? Zou u dat willen?
- Stel dat u eerst zou kunnen wennen aan weer werken, bijvoorbeeld door stage te lopen. Wat vindt u daarvan? Zou u dat willen?
- Stel dat de kinderopvang wordt geregeld. Wat vindt u daarvan? Zou u dat willen?
- Werkende vrouwen vertelden ons dat ze vooral werken om onafhankelijk te zijn. Wat vindt u van dat argument?
- Ze vertelden ook dat werken fijn is omdat je dan de deur uitkomt. Wat vindt u van dat argument?
- Volgens hen ben je door te werken meer tevreden met je zelf. Wat vindt u van dat argument?
- Werken levert volgens deze vrouwen ook extra inkomsten op. Wat vindt u daarvan?
- Wat zou u met extra inkomsten doen? Waar zou u dat voor gebruiken? Wat betekent dit voor u als u dat kunt doen?
- Stel: het is voor de samenleving echt nodig dat vrouwen zoals u ook gaan werken. Wat doet zo'n beroep op uw inzet met u?
- Hoe krijgen we u nou aan het werk? Wat moet er dan gebeuren?

INT: indien nog tijd:

- Een slogan: *Lijkt een baan je wel wat, maar weet je niet waar je moet zoeken? We helpen je erbij!* Wat doet dat met u?
- *Weinig opleiding geen bezwaar. Je bent nodig!* Wat roept dat bij u op?
- *Wil je meer kunnen uitgeven? Denk eens na over betaald werk.* idem
- *Van vrijwilligerswerk naar een betaalde baan; waarom eigenlijk niet?* idem

E. Afronding (5 minuten)

- We doen dit onderzoek in opdracht van het min. van OCenW, afdeling Emancipatie.
- Wat vindt u ervan dat het ministerie dit onderzoek laat uitvoeren?
- Wat moet het ministerie hier nu mee, wat moet ze zich vooral aantrekken?
- Zijn er nog dingen niet aan de orde geweest, die u wel belangrijk vindt om te noemen?
- Vragen uit de meekijkruimte? *Dank voor de medewerking.*

CHECKLIST WAT HOUDT VROUWEN BEZIG APRIL/MEI 2011

(versie scholieren)

A. Introductie en kennismaking (10 minuten)

- Welkom heten bij Veldkamp
- Opdrachtgever: vertellen we op het eind!
- Thema: wat houdt meisjes/vrouwen bezig en wat vinden meisjesvrouwen belangrijk
- Spelregels:
 - Het gaat om meningen, dat betekent dat er geen goede of foute antwoorden zijn. Verzoek om vrijuit te spreken.
 - Verzoek om mobiele telefoons uit te zetten.
 - Opname, meekijken en anonimiteitwaarborg.
- We beginnen met voorstelronde: naam, leeftijd, gezinssituatie, geboorteland.

B. Het dagelijks leven (20 minuten)

- Hoe ziet je dag er uit, wat doet je zoal? *INT: naar school gaan, naar huis, helpen thuis, boodschappen doen, etc*
- Wat voor een andere dingen doe je? En waar, op welke plek? En met wie doet je dat?
- Wat vind je echt leuk, zinvol, belangrijk om te doen?
- Wat maakt dat je met een voldaan gevoel op een dag terugkijkt? Waarom is dat zo?
- Wat is voor jou het belangrijkste in het leven? Waarom juist dat? *INT: let op, niet alleen ingaan op 'goede gezondheid'.*
- Wat voor een soort televisie programma's kijk je graag? Welke zenders?
- Wat voor kranten lees je (hah, gratis, reg/landelijk)?
- Lees je tijdschriften? Wat voor een tijdschriften lees je graag?
- Wie is je voorbeeld? Op welke manier en waarom is hij/zij je voorbeeld?
- Voor welke bekende Nederlandse vrouwen heb je bewondering/respect? Waarom?
- Welke rol speelt internet voor je? Wat doe je er zoal mee? Welke sites bezoek je? Ben je lid van bepaalde communities?
- Welke rol spelen facebook, hyves (Twitter) voor je? Wat doe je er mee?
- Doe je wel eens iets met pop ups/advertenties op internetsites? Wat vind je daarvan?
- Als je iets wilt weten over opleidingen of stagemogelijkheden, hoe kom je daar dan achter?

C. Werken nu en in de toekomst (30 minuten)

- Jullie zitten allemaal op school. Werken jullie wel eens? Zo ja, wat doen je dan? En sinds wanneer?
- *INT: indien werkend:* Waarom ben je gaan werken?
- Hoe vind je het om te werken? Vind je het leuk? Wat biedt het je?
- *INT: indien niet werkend:* waarom heb je geen baantje? Zou je het wel willen?
- Werken je vriendinnen/klasgenoten?
- Wat wil je later worden? Wat voor werk wil je na je opleiding gaan doen? Waarom?
- Wat vind je van werken in de zorg? Waarom vind je dat? Hoe weet je dat?
- Hoeveel uur wil je gaan werken? Waarom dit aantal?
- Wat verwacht je van het leven met een baan? Hoe ziet je leven er dan uit?
- Waar baseer je je verwachting op? Wat zie je om je heen?
- Zijn er ook dingen waar je tegen op ziet? Wat dan en waarom?
- Denk je dat je in de toekomst altijd wil blijven werken? Waarom wel, niet?
- Wat zou een reden kunnen zijn om te stoppen met werken?
- Hoe lijkt je dat: een gezin combineren met werk?
- Een stelling: *Man en vrouw zijn samen verantwoordelijk voor de huishouding.* Wat vinden jullie daarvan? Werkt dat zo? Hoe is dat bij jullie thuis?
- Nog een stelling: *Man en vrouw zijn samen verantwoordelijk voor het gezinsinkomen.* Wat vinden jullie daarvan? Wie moet de grootste bijdrage leveren? Hoe is dat bij jullie thuis?
- Hoeveel kinderen wil je later hebben? Wat lijkt je ideaal? Waarom?
- Wat gaan jullie doen als er kinderen komen? Stoppen met werken, doorwerken? Waarom deze keuze?
- *INT: indien doorwerken:* En hoe ga je dat dan doen met de kinderen? Waarom op die manier?
- Zijn er dan dingen waar je dan tegen op ziet? Wat dan en waarom?
- Werkt jullie moeder? Wat vinden jullie daarvan? Wat vindt jullie vader daarvan?
- Een stelling: *Als moeder moet je er voor je kinderen zijn en kun je dus niet werken.* Wat vinden jullie daarvan? Wat betekent dat?
- Ken je (andere) werkende vrouwen? En ken je ook niet-werkende vrouwen?
- Op welke punten verschillen werkende en niet-werkende vrouwen van elkaar?
- *Als niet-werkende vrouw draag je te weinig bij aan de samenleving.* Wat vind je van deze stelling?
- Speelt afkomst een rol bij de manier waarop meisjes naar werk kijken? *INT: check op: opvattingen taakverdeling mannen en vrouw*

E. stimulans (25 minuten)

- Stel: je bent klaar met je opleiding en je wilt aan het werk. Hoe groot zijn dan je kansen op de arbeidsmarkt? Hoe weet je dat?
- Weet je op welk soort banen je zou kunnen solliciteren?
- Wat wil je weten over een baan? Wat is belangrijk om te weten?
- Op welke manier zou je naar werk zoeken? Hoe pak je dat aan?
- Waar zie je tegen op bij het zoeken naar werk? Wat lijkt je eng?
- Waar zie je tegen op als je voor het eerst ergens aan de slag gaat?
- Op welke manier kan men je helpen bij het zoeken naar werk? *INT: zoeken, brieven schrijven, sollicitatiegesprekken*
- Stel dat je tijdelijk stopt met werken als je kinderen krijgt. Is het dan gemakkelijk of moeilijk om weer aan de slag te komen? Ken je vrouwen in die situatie?
- Wat zou jullie in die situatie kunnen overhalen om niet te stoppen met werken maar te blijven werken?
- Een stelling: Je moet niet stoppen met werken als er kinderen komen, anders kom je daarna niet meer aan de slag. Wat vinden jullie van deze stelling?
- We hebben voor dit onderzoek ook met vrouwen ouder dan jullie gepraat. Sommige vrouwen vertelden ons dat ze vooral werken om onafhankelijk te zijn. Wat vind je van dat argument?
- Ze vertelden ook dat ze zonder werk het gevoel hebben er minder bij te horen. Wat vind je van dat argument?
- Sommige vrouwen zonder baan vertelden dat ze het gevoel hebben dat niemand op hen zit te wachten. Wat vind je van dat argument?
- Stel: het is voor de samenleving echt nodig dat meisjes zoals jij gaan werken en blijven werken in de toekomst. We hebben iedereen nodig. Wat vind je daarvan?
- Op welke manier kunnen we deze boodschap aan meisjes zoals jij doorgeven?

E. Afronding (5 minuten)

- We doen dit onderzoek in opdracht van het min. van OCenW, afdeling Emancipatie.
- Wat vind je ervan dat het ministerie dit onderzoek laat uitvoeren?
- Wat moet het ministerie hier nu mee, wat moet ze zich vooral aantrekken?
- Zijn er nog dingen niet aan de orde geweest, die je wel belangrijk vindt om te noemen?
- Vragen uit de meekijkruimte? *Dank voor de medewerking.*

CHECKLIST WAT HOUDT VROUWEN BEZIG APRIL/MEI 2011

(versie werkende vrouwen in de zorg)

A. Introductie en kennismaking (20 minuten)

- Welkom heten bij Veldkamp
- Opdrachtgever: vertellen we op het eind!
- Thema: wat houdt vrouwen bezig en wat vinden vrouwen belangrijk
- Spelregels:
 - Het gaat om meningen, dat betekent dat er geen goede of foute antwoorden zijn. Verzoek om vrijuit te spreken.
 - Verzoek om mobiele telefoons uit te zetten.
 - Opname, meekijken en anonimiteitwaarborg.
- We beginnen met voorstelronde: naam, leeftijd, werkzaamheden, gezinssituatie, geboorteland.

B. Het dagelijks leven (30 minuten)

- Wat vindt u echt leuk, zinvol, belangrijk om te doen? Wat maakt dat u met een voldaan gevoel op een dag terugkijkt? Waarom is dat zo?
- Wat doet u in uw vrije tijd? Is dat binnenshuis, buitenshuis? Met wie doet u dat?
- Wat is voor u het belangrijkste in het leven? Waarom juist dat? *INT: let op, niet alleen ingaan op 'goede gezondheid'.*
- Wat ziet u als uw belangrijkste rol in het leven?
- Wat voor een soort televisie programma's kijkt u graag? Welke zenders?
- Wat voor kranten leest u (hah, gratis, reg/landelijk)?
- Leest u tijdschriften? Wat voor een tijdschriften leest u graag?
- Wie zijn uw voorbeelden? Op welke manier zijn ze voor u een voorbeeld?
- Voor welke bekende Nederlandse vrouwen heeft u bewondering/respect?
- Welke rol speelt internet voor u? Wat doet u er zoal mee? Welke sites bezoekt u? Bent u lid van bepaalde communities?
- Welke rol spelen facebook, hyves (Twitter) voor u? Wat doet u er mee? Gebruikt u deze actief of vooral reactief?

C. werken (30 minuten)

- We laten u een aantal foto's zien. Welke vrouwen zijn volgens u typisch werkende vrouwen in de zorg?
- *INT: kies veel gekozen foto's: Vertel eens:*
 - wat voor type vrouw is dit (karaktereigenschappen, wat voor werk)
 - wat onderscheidt haar van andere vrouwen
 - hoe wil ze overkomen op anderen
 - wat is het belang van werken in haar leven, wat wil ze bereiken
 - wat biedt werken werken haar
 - wat voor gevoel levert een werkend bestaan haar op
 - etc
- Wanneer bent u voor het eerst in de zorg gaan werken? Wat ging u toen doen? In welk deel van de zorg ging u aan de slag?
- Waarom bent u in de zorg werken? Welke motieven hebben hierbij een rol gespeeld? Waarom juist deze?
- Wie hebben invloed op uw keuze gehad? Hoe, op welke manier?
- Hoe zijn uw ervaringen tot nog toe met werk in de zorg?
- Wat zijn de prettige kanten van werken in de zorg?
- Wat zijn de minder prettige kanten van werken in de zorg?
- Is er veel verschil tussen de sectoren binnen de zorg?
- Hoe kijkt de buitenwereld aan tegen werken in de zorg? Hebben zij een goed beeld?
- Hoe belangrijk is uw huidige baan voor u? Waarom?
- Wat moet u regelen om te kunnen werken? Hoe, op welke manier heeft u dat geregeld? *INT: bijvoorbeeld kinderopvang, huishouding, regelwerk, zorg ouders*
- *Als werkende vrouw ben je een voorbeeld voor andere vrouwen en meisjes. Wat vindt u van deze stelling? In hoeverre gaat dat op voor u?*
- Kent u niet-werkende vrouwen? Wat zijn dat voor vrouwen? Op welke punten zijn die anders dan jullie?
- Wat vindt u er van als vrouwen zoals u niet werken? Waarom vindt u dat?
- *Als niet-werkende vrouw draag je te weinig bij aan de samenleving. Wat vindt u van deze stelling?*

E. stimulans (25 minuten)

- Wilt u blijven werken? Waarom wel, niet? Wat is daar voor nodig?
- Er wordt in de zorg een tekort aan arbeidskrachten verwacht. Herkent u dat? Speelt dat al op uw werk?
- We willen daarom dat vrouwen zoals u meer uren gaan werken. Wat vindt u daarvan? Is dat realistisch?
- Maar als het echt nodig is. Hoe en waar kunnen we vrouwen zoals u dan overhalen? Wat moet er dan gebeuren?
- Hoe kunnen we vrouwen zoals u dan bereiken? Zouden social media een rol kunnen spelen? Hoe?
- We willen daarom ook vrouwen met een lagere opleiding, die helemaal niet werken, stimuleren om in de zorg te gaan werken. Wat vindt u daarvan? Is dat realistisch?
- Kunnen deze vrouwen die een tijd niet hebben gewerkt aan de slag in de zorgsector? Wie wel, wie niet?
- Wat voor een soort werk zouden herintredende vrouwen met een lagere opleiding in de zorg kunnen doen?
- Wat vindt u er van als u dit soort vrouwen als collega's krijgt?
- Als dat voor de zorgsector echt nodig is: waar kunnen we deze vrouwen het beste bereiken, waar zijn ze te vinden?
- Stel: een van je niet-werkende vriendinnen met een lagere opleiding denkt er wel eens over om te gaan werken. Hoe kun je haar dan overhalen om in de zorg te gaan werken? Wat moet er dan gebeuren?
- Welke aspecten van werken in de zorg zouden kunnen worden benadrukt?
INT: goed salaris, parttime werken, flexibele werkuren etc
- Stel dat vrouwen eerst zou kunnen wennen aan werken in de zorg, bijvoorbeeld door stage te lopen. Wat vindt u daarvan? Zou dat een oplossing zijn?
- Stel dat de kinderopvang voor ze wordt geregeld. Wat vindt u daarvan? Zou dat een oplossing zijn?

E. Afronding (5 minuten)

- We doen dit onderzoek in opdracht van het ministerie van OCenW, afdeling Emancipatie.
- Wat vindt u ervan dat het ministerie dit onderzoek laat uitvoeren? Wat maakt u daaruit op?
- Wat moet het ministerie hier nu mee, wat moet ze zich vooral aantrekken?
- Zijn er nog dingen niet aan de orde geweest, maar die u wel belangrijk vindt om te noemen?
- Vragen uit de meekijkruimte? *Dank voor de medewerking.*

CHECKLIST WAT HOUDT VROUWEN BEZIG APRIL/MEI 2011

(versie werkende autochtone vrouwen)

A. Introductie en kennismaking (10 minuten)

- Welkom heten bij Veldkamp
- Opdrachtgever: vertellen we op het eind!
- Thema: wat houdt vrouwen bezig en wat vinden vrouwen belangrijk
- Spelregels:
 - Het gaat om meningen, dat betekent dat er geen goede of foute antwoorden zijn. Verzoek om vrijuit te spreken.
 - Verzoek om mobiele telefoons uit te zetten.
 - Opname, meekijken en anonimiteitwaarborg.
- We beginnen met voorstelronde: naam, leeftijd, werkzaamheden, gezinssituatie, geboorteland.

B. Het dagelijks leven (30 minuten)

- Wat vindt u echt leuk, zinvol, belangrijk om te doen? Wat maakt dat u met een voldaan gevoel op een dag terugkijkt? Waarom is dat zo?
- Wat doet u in uw vrije tijd? Is dat binnenshuis, buitenshuis? Met wie doet u dat?
- Wat is voor u het belangrijkste in het leven? Waarom juist dat? *INT: let op, niet alleen ingaan op 'goede gezondheid'.*
- Wat ziet u als uw belangrijkste rol in het leven?
- Wat voor een soort televisie programma's kijkt u graag? Welke zenders?
- Wat voor kranten leest u (hah, gratis, reg/landelijk)?
- Leest u tijdschriften? Wat voor een tijdschriften leest u graag?
- Over wat of wie leest u graag?
- Wie zijn uw voorbeelden? Op welke manier zijn ze voor u een voorbeeld?
- Voor welke bekende Nederlandse vrouwen heeft u bewondering?
- Welke rol speelt internet voor u? Wat doet u er zoal mee? Welke sites bezoekt u? Bent u lid van bepaalde communities?
- Welke rol spelen facebook, hyves (Twitter) voor u? Wat doet u er mee? Gebruikt u deze actief of vooral reactief?

C. werken (30 minuten)

- We laten u een aantal foto's zien. Welke vrouwen zijn volgens u typisch werkende vrouwen zoals u?
- *INT: kies veel gekozen foto's: Vertel eens:*
 - wat voor type vrouw is dit (karaktereigenschappen, wat voor werk)
 - wat onderscheidt haar van andere vrouwen
 - hoe wil ze overkomen op anderen
 - wat is het belang van werken in haar leven, wat wil ze bereiken
 - wat biedt werken werken haar
 - wat voor gevoel levert een werkend bestaan haar op
 - etc
- Wanneer bent u voor het eerst gaan werken? Wat ging u toen doen?
- Waarom bent u gaan werken? Welke motieven hebben hierbij een rol gespeeld? Waarom juist deze?
- Wie hebben invloed op uw keuze gehad? Hoe, op welke manier?
- Hoe zijn uw ervaringen tot nog toe met betaald werk?
- Bent u ooit uit het arbeidsproces geweest? Wat speelde er toen? Hoe bent u dan weer teruggekomen? Hoe ging dat?
- Wat voor een werk doet u nu?
- Hoe belangrijk is uw huidige baan voor u? Waarom?
- Wat heeft u voor uw baan over? Wat moet u regelen om te kunnen werken? Hoe, op welke manier heeft u dat geregeld? *INT: bijvoorbeeld kinderopvang, huishouding, regelwerk, zorg ouders*
- *Als werkende vrouw ben je een voorbeeld voor andere vrouwen en meisjes. Wat vindt u van deze stelling? In hoeverre gaat dat op voor u?*
- Kent u niet-werkende vrouwen? Wat zijn dat voor vrouwen? Op welke punten zijn die anders dan jullie?
- Wat vindt u er van als vrouwen zoals u niet werken? Waarom vindt u dat?
- *Als niet-werkende vrouw draag je te weinig bij aan de samenleving. Wat vindt u van deze stelling?*

E. stimulans (15 minuten)

- Wilt u blijven werken? Waarom wel, niet? Wat is daar voor nodig?
- Stel: we willen dat vrouwen zoals u meer uren gaan werken. Wat vindt u daarvan? Is dat realistisch?
- Maar als het echt nodig is. Hoe en waar kunnen we vrouwen zoals u dan het beste bereiken? Via wat, welke toonzetting, wat moeten we ze dan vertellen, welke woorden moeten we dan gebruiken?
- Zouden social media een rol kunnen spelen? Hoe?
- Stel: we willen ook vrouwen die helemaal niet werken stimuleren om te gaan werken. Wat vindt u daarvan? Is dat realistisch?
- Maar als dat voor de samenleving echt nodig is: waar kunnen we hen het beste bereiken, waar zijn ze te vinden?
- Stel: een van je niet-werkende vriendinnen denkt er wel eens over om te gaan werken. Hoe kun je haar zo ver krijgen dat ze echt op zoek naar werk gaat?
- Welke aspecten (van werken) zouden kunnen worden benadrukt? *INT: meer inkomen, goed financieel voor je kinderen zorgen, eigen inkomen, nuttig bezig zijn, eigen identiteit als collega, jezelf ontwikkelen, sociale contacten*
- Zouden social media een rol kunnen spelen om dit soort vrouwen te bereiken? Hoe?

INT: laatste vragen alleen stellen als er nog voldoende tijd is

- Het tijdschrift Margriet is gestart met 'Work 4 Women'. *INT: leg uit en laat voorbeelden zien.* Wat vindt u daarvan? Is dat bruikbaar?
- Wat vindt u ervan dat dit in de Margriet staat? Heeft u suggesties voor andere media om dit te doen?
- Kent u het tvprogramma Mijn geheime missie? *INT: evt. uitleg.* Wat vindt u van zo'n aanpak (inspirerend)?

E. Afronding (5 minuten)

- We doen dit onderzoek in opdracht van het ministerie van OCenW, afdeling Emancipatie.
- Wat vindt u ervan dat het ministerie dit onderzoek laat uitvoeren? Wat maakt u daaruit op?
- Wat moet het ministerie hier nu mee, wat moet ze zich vooral aantrekken?

- Zijn er nog dingen niet aan de orde geweest, maar die u wel belangrijk vindt om te noemen?
- Vragen uit de meekijkruimte?

Dank voor de medewerking.

Bijlage 2 Overzicht gesprekspartners kwalitatief onderzoek

RESPONDENTENOVERZICHT

P5593

3 mei 2011
17.30 uur

Amersfoort

LEEFTIJD	OPLEIDING	BEZIGHEDEN
53	Basisschool	Begeleidster in gehandicapte zorg
45	Mavo	Zelfstandige ondernemer agrarische sector
50	LBO	Hovenierster en werkt in verzorgingstehuis
53	LBO	Taxichauffeur
51	Mavo	Administratief medewerkster
45	LBO	Caissière

RESPONDENTENOVERZICHT

P5593

3 mei 2011
19.30 uur

Amersfoort

LEEFTIJD	OPLEIDING	BEZIGHEDEN
24	VMBO	Optiek
33	LBO	Winkelmedewerkster
28	Mavo	Administratief medewerkster
39	Mavo	Teamleider vrijwilligers
40	Mavo	Schoonmaakster
29	Mavo	Verkoopster banketbakkerij

RESPONDENTENOVERZICHT

P5593

7 juni 2011
12.00 uur

Amsterdam

GESLACHT	LEEFTIJD	OPLEIDING	GEZINSSITUATIE	BEROEP
V	33	MAVO	samenwonend, 2 kinderen	Huisvrouw
V	31	MAVO	samenwonend, 3 kinderen	Huisvrouw

RESPONDENTENOVERZICHT

P5593

17 mei 2011
10.30 uur

Amsterdam

LEEFTIJD	AFKOMST	OPLEIDING	EIGEN INKOMEN
43	Marokkaans	LBO	---
41	Marokkaans	BO	---
42	Turks	LBO	---
45	Turks	BO	---
52	Surinaams	Mavo	Bijstandsuitkering
51	Surinaams	Mavo	70% WAO-uitkering

RESPONDENTENOVERZICHT

P5593

17 mei 2011
13.00 uur

Amsterdam

LEEFTIJD	AFKOMST	OPLEIDING	EIGEN INKOMEN
35	Marokkaans	LBO	---
34	Marokkaans	LBO	---
36	Turks	LBO	---
34	Turks	BO	---
21	Surinaams	VMBO-k	(soms haarvlechten zwart)
40	Surinaams	LBO	Bijstandsuitkering

RESPONDENTENOVERZICHT

P5593

19 mei 2011
13.00 – 14.30 uur

Amersfoort

LEEFTIJD	OPLEIDING	BEROEP	EIGEN INKOMEN
50	LBO	niet werkzaam	zwart werk
42	LBO	vrijwilligerswerk	geen
46	LBO	huisvrouw	geen
49	Mavo	huisvrouw	geen
46	Mavo	huisvrouw	geen
46	LBO	niet werkzaam	geen

RESPONDENTENOVERZICHT

P5593

19 mei 2011
15.00 – 16.30 uur

Amersfoort

LEEFTIJD	OPLEIDING	BEROEP	EIGEN INKOMEN
35	Mavo	huisvrouw	geen
25	Mavo	niet werkzaam	geen
24	Mavo	vrijwilligerswerk	bijstand
33	Mavo	vrijwilligerswerk	bijstand
31	LBO	huisvrouw	geen
22	Mavo	werkzoekend	geen

RESPONDENTENOVERZICHT

P5593

24 mei 2011
16.30 – 18.00 uur

Amsterdam

LEEFTIJD	OPLEIDING	BEROEP
15	Mbo-2	Marokkaans
16	Vmbo-k	Marokkaans
15	Vmbo-k	Marokkaans
17	Vmbo-k	Turks
15	mbo-1	Surinaams
18	mbo-2	Surinaams

RESPONDENTENOVERZICHT

P5593

24 mei 2011
18.30 – 20.30 uur

Amsterdam

AFKOMST	LFT.	OPLEIDING	BEROEP	GEZINSSITUATIE
Ned.	51	lbo	thuiszorg 16 uur	alleenstaand met kind
Ned.	46	mspo	verzorgende thuiszorg 20-25 uur	alleenstaand met kinderen
Ned.	49	lbo	ziekenzorgster 28 uur	alleenstaand met kinderen
Ned.	40	verkorte kraamzorg	kraamverzorgende 24-32 uur	gehuwd met kinderen
Ned.	43	mdgo verzorgende	kraamverzorgende 12,5 -25 uur	gehuwd met kinderen
Turks	43	mavo	voedingsassistente amc 20 uur	gehuwd met kinderen
Algerije	45	vmbo	voedingsassistente 24 uur	gehuwd met kinderen
Marokkaans	33	mbo	(aov)= vervoert en begeleidt ouderen en gehandicapten 3 dg/wk	gehuwd met kinderen

RESPONDENTENOVERZICHT

P5593

26 mei 2011
16.30 – 18.00 uur

Amsterdam

LEEFTIJD	OPLEIDING	AFKOMST
17	mbo-2	Nederlands
16	mvbo-k	Nederlands
15	vmbo-k	Nederlands
15	vmbo-k	Nederlands
16	vmbo-k	Nederlands
17	vmbo-b	Nederlands

RESPONDENTENOVERZICHT

P5593

28 april 2011
17.30 uur

Amsterdam

LEEFTIJD	OPLEIDING	BEZIGHEDEN	AFKOMST
47	LBO	Gastouder / 32 uur	Turks
55	BO	Winkelmedewerkster / 24 uur	Turks
48	Mavo	Schoonmaakster / 12,5 uur	Marokkaans
55	BO	Gastvrouw / 20 uur	Marokkaans
41	LBO	Onderwijsassistente / 26 uur	Surinaams
50	Mavo	Medewerker postkamer / 28 uur	Surinaams

RESPONDENTENOVERZICHT

P5593

28 april 2011
19.30 uur

Amsterdam

LEEFTIJD	OPLEIDING	BEZIGHEDEN	AFKOMST
23	VMBO	Tandartsassistente / 38 uur	Turks
37	BO	Medewerker broodafdeling AH / 15-20 uur	Turks
29	Geen	Huishoudelijk medewerker / 24 uur	Marokkaans
29	BO	Administratief medewerkster / 32 uur	Marokkaans
40	Mavo	Secretaresse / 36 uur	Surinaams
23	VMBO	Assistent juwelierszaak / 32 uur	Surinaams

Bijlage 3 Geraadpleegde literatuur

- Bloemendaal, I. e.a. (2008) Allochtone vrouwen in de zorg, Prismant in opdracht van de Raad voor Werk en Inkomen
- Bouma, S e.a., (2011) Arbeidsmarktpositie van niet-westerse allochtonen, Research voor Beleid, onderzoek in opdracht van het ministerie van OCW
- Cloïn, M. (2010) Het werken waard. Het arbeidsaanbod van laagopgeleide vrouwen vanuit economisch en sociologisch perspectief. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
- Echtelt, van, P. (2010) Een baanloos bestaan. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
- Keizer, M. (2011) Moeilijk werken. Gezondheid en de arbeidsdeelname van migrantenvrouwen. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
- Lut, A, (Sociaaleconomische trends, 4^e kwartaal 2010, pag. 27 – 35) Voltijd werkende nieuwe moeders: vooral laag en middelbaar opgeleide vrouwen worden beïnvloed door hun (schoon)moeder
- Ommeren, van, M. (2011) Je weet wat je hebt, maar niet wat je krijgt. Laagopgeleide vrouwen aan het werk. Research voor Beleid, onderzoek in opdracht van het ministerie van OCW
- Tiemeijer, W.L. (2011) Hoe mensen keuzes maken, de psychologie van het beslissen, WRR, Amsterdam University Press
- Raad voor Werk en Inkomen (2010) Kansen bekeken, vervolganalyse van het onbenut arbeidspotentieel onder niet-uitkeringsgerechtigden in de krachtwijken